

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
İçtihatları Hakkında Rehber

Terör

31 Ağustos 2019

Bu raporun tamamını ya da bir kısmını basılı veya çevrim içi (web) olarak yayımlamak ya da tercüme etmek isteyen yayıncıların veya kuruluşların gerekli izinler hakkında bilgi almak için publishing@echr.coe.int adresine başvurmaları gerekmektedir.

Bu rehber, Hukuk Danışmanlığı Birimi bünyesinde hazırlanmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Rehberin orijinal metni Fransızca dilinde hazırlanmıştır. Rehber, zaman içerisinde içtihatların geliştirilmesine göre düzenli olarak güncellenmiştir. Bu güncelleme, 31 Aralık 2019 tarihinde tamamlanmıştır.

İctihatlar hakkında rehberler, www.echr.coe.int adresinden indirilebilir (İctihatlar – İctihat İncelemeleri – İctihatlar Hakkında Rehberler). Yayınlarla ilgili her türlü güncel bilgi için, Mahkemenin Twitter hesabına başvurunuz: https://twitter.com/ECHR_CEDH

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2019

İçindekiler Tablosu

Önsöz	6
Giriş	7
I. Güvenlik Birimleri Tarafından Uygulanan İzleme Tedbirleri	7
A. Müdahalenin tespiti	7
B. Müdahale kanunla öngörölmüş müdür?.....	9
C. Müdahale meşru bir amaç izlemekte midir?	9
D. Müdahale demokratik bir toplumda gerekli midir?.....	9
II. İstihbarat Aşamasından Eylem Aşamasına Geçiş	10
A. Devletlerin sınır ötesi yargı yetkisi.....	10
B. Halkı terör tehditlerine karşı koruma pozitif yükümlölüğü.....	12
C. Devlet görevlileri tarafından ölümcül güce başvurulması.....	13
1. Delil unsurlarına ilişkin konular	14
2. Devlet görevlileri tarafından ölümcül güç kullanılmasına ilişkin yükümlölükler	15
a. Hukuki çerçeve.....	15
b. Devlet görevlilerinin seçimi ve eğitimi.....	15
c. Operasyonun hazırlanması	16
d. Operasyonun kontrolü	16
D. Kötü muamele yasağı	17
E. Teröristlerin veya terörist olduğı iddia edilen kişilerin yakalanması ve tutulması.....	19
1. “Stop and search” (Durdur ve ara)	20
2. Tutulma ve “şüphelenmek için makul sebepler”	21

3. Önleyici tutulma	21
4. Gizli tutulma	22
5. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler için güvenceler	24
III. Ceza Davasının Yürütülmesi.....	24
A. Suçların niteliği	24
1. Ceza ve yaptırımların nitelendirilmesi ve kapsamı.....	24
2. Sözleşme'nin diğer maddeleriyle bağlantısı	25
a. 9. Madde.....	25
b. 10. Madde.....	26
c. 11. Madde.....	28
B. Adil yargılanma hakkı	29
1. Mahkemelerin niteliği.....	29
2. İç hukuk ve Sözleşme hükümleri ihlal edilerek elde edilen deliller	30
3. Gizli tutulan deliller ve duruşmaların kapalı yapılması.....	32
4. Gözaltı sırasında avukata erişim hakkı	33
IV. Terörizme Karşı Alınan Çeşitli Tedbirler.....	35
A. Ev hapsi	35
B. Mülke el koyma.....	37
C. Yayın izninin iptali	38
D. Siyasi partilerin kapatılması	39
E. Yurt dışına çıkış yasağı.....	40
F. Vatandaşlıktan çıkarma.....	41
G. Uluslararası yaptırım rejimi kapsamında alınan tedbirler	43

V. Özel Hayat ve Aile Hayatı	45
1. Terörist olduğu iddia edilen şahısların cesetlerinin defin için iadesi.....	45
2. Tutulan şahısların aileleri ile iletişimlerini sürdürme hakkı	46
3. Aile birleşimi ve bir devletin topraklarına giriş yasağı.....	48
VI. Olağanüstü Hal Durumunda Yükümlülükleri Askıya Alma	49
Anılan Davalar Dizini	51

Önsöz

Bu rehber, hukukçuların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (*bundan sonra metinde “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi” olarak anılacaktır*) tarafından verilen başlıca karar ve hükümler hakkında bilgilendirilmesi amacıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yayımlanan içtihat rehberleri dizisinin bir kısmını teşkil etmektedir. Dolayısıyla rehberde, terörizm konusunda uygulanabilir İnsan Hakları Sözleşmesi (*bundan sonra metinde “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi” olarak anılacaktır*) hükümlerine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Bu rehber, içerisinde sistematik olarak atıfta bulunulan, özel olarak madde temelinde hazırlanan içtihat rehberleriyle birlikte yorumlanmalıdır.

Rehberde atıfta bulunulan içtihatlar, önemli ve/veya son zamanlarda verilmiş ilke kararları arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin karar ve hükümlerinde, yalnızca kendisine sunulan davalar incelenmeyip, aynı zamanda Sözleşme normları açıklanmaya, korunmaya ve geliştirilmeye çalışılır; Mahkemenin vermiş olduğu kararlar, Devletlerin, Sözleşmeci Taraf sıfatıyla verdikleri taahhütlere riayet etmelerine katkıda bulunur ([İrlanda/Birleşik Krallık](#), 18 Ocak 1978, § 154, A Serisi No. 25 ve daha yeni bir tarihte verilen [Jeronovičs/Letonya](#) [BD], § 109).

Sözleşme ile oluşturulan sistem, ayrıca insan haklarının korunmasına ilişkin normları yükselterek ve bu alandaki içtihatları Sözleşme’ye Taraf Devletlerin toplumlarının tamamını kapsayacak şekilde genişleterek, kamu düzenine dâhil olan konuları, genel menfaat açısından inceleme amacını taşır ([Konstantin Markin/Rusya](#) [BD], § 89).

Nitekim Mahkeme, insan hakları alanında Sözleşme’nin rolünü “Avrupa kamu düzeninin, anayasal aracı olarak” vurgulamıştır ([Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda](#) [BD], § 156).

*Kararlarda atıfta bulunulan içtihatlar, Mahkeme ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun resmi dillerin biri ve/veya diğerinde (Fransızca ve İngilizce) yazılmış olabilir. Davanın adının ardından özel bir ibare bulunmuyorsa, kararlarda yapılan atıflar, Mahkemenin Dairlerinden biri tarafından verilen esasa ilişkin bir kararla ilgilidir. Kararlarda kullanılan “(k.k.)” ibaresi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verdiği bir karara ve “[BD]” ibaresi ise Büyük Daire tarafından incelenen bir davaya atıfta bulunmaktadır.

Giriş

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“Mahkeme”), verdiği ilk karar olan [Lawless/İrlanda \(no. 1\)](#) kararından itibaren, terörizm konusuna ilişkin birçok karar verme imkânı bulmuştur.
2. Mevcut metinde soruşturma aşaması da dâhil olmak üzere izleme aşamasından önleme aşamasına kadar, terör karşıtı bir operasyonun bütün aşamaları gözetilerek içtihatlar özetlenmektedir.

I. Güvenlik Birimleri Tarafından Uygulanan İzleme Tedbirleri

Sözleşme’nin 8. Maddesi

“ 1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir. ”

3. Bu hükmün yapısı bakımından, 8. maddenin ihlalden şikâyetçi olan bir başvuran, öncelikle şikâyetinin, özel ve aile hayatına, konutuna ve/veya yazışmasına saygı hakkıyla korunan menfaatlerden birini teşkil ettiğini kanıtlamalıdır. İzleme tedbirleriyle ilgili olarak, bu görev nispeten daha kolaydır. Sözleşme’nin 8. maddesinin kapsamının sınırsız olmamasına rağmen, Mahkeme, ilke olarak, bu maddenin uygulama alanını oldukça geniş anlamda tanımlamaktadır ([Uzun/Almanya](#), § 43).

4. Bir izleme tedbirinin, 8. maddenin uygulama alanına girdiğinin tespit edilmesi durumunda, Mahkeme itiraz edilen tedbir veya tedbirlerin 8. madde tarafından korunan hakkın ilgililer tarafından kullanımına bir müdahale teşkil edip etmediğini ya da somut olayda Sözleşmecî Devletin pozitif yükümlülüklerinin söz konusu olup olmadığını incelemelidir. Nitekim Sözleşme’nin 8. maddesinin ikinci paragrafında, makamların korunan hakkın kullanımına müdahalede bulunabileceği koşullar açıklanmaktadır; bu türden bir müdahale meşru “bir amaç taşımalı”, “kanunla öngörülmeli” ve “demokratik bir toplumda gerekli” olmalıdır.

A. Müdahalenin tespiti

5. Yeni teknolojilerin de gelişmesiyle, izleme tedbirleri farklı şekiller almıştır. Bu tedbirler, Mahkeme tarafından, neredeyse her zaman, çeşitli ağırlık derecelerine rağmen, bu

tedbirlere tabi tutulan kişilerin özel hayatına, konutuna veya yazışmasına saygı hakkına müdahale olarak değerlendirilmiştir.

6. Bu bağlamda iletişim unsurlarının ele geçirilmesi ([Amann/İsviçre \[BD\]](#) ve [Kennedy/Birleşik Krallık](#)), yazışma, posta ve telekomünikasyon gönderilerinin gizliliğinin kısıtlanması ([Klass ve diğerleri/Almanya](#)), iş yerinden gelen telefon çağrılarının ([Halford/Birleşik Krallık](#)), elektronik postaların ve İnternet erişimlerinin izlenmesi ([Copland/Birleşik Krallık](#)), elektronik mesaj sistemlerinin kullanımının izlenmesi ([Bărbulescu/Romanya \[BD\]](#)), adli bir bilgi kapsamında ([Vetter/Fransa](#)) polis tarafından özel bir yere mikrofon yerleştirilmesi ([Allan/Birleşik Krallık](#)), tutulma yerlerinin ses aygıtlarıyla donatılması ([Wisse/Fransa](#)), bir kişinin üzerine yerleştirilerek dinleme cihazı kullanılması ([Heglas/Çek Cumhuriyeti](#)), polis merkezinde bir başvuranın video görüntülerinin kaydedilmesi ve bu görüntülerin televizyonda yayınlanması ([Khmel/Rusya](#)), GPS ile izleme (Uzun/Almanya), dijital parmak izlerinin ve DNA verilerinin saklanması ([S. ve Marper/Birleşik Krallık \[GC\]](#)) ile bilgisayar sisteminden dosyaların ve elektronik mesajların aranması ve ele geçirilmesi ([Sérvulo & Associados – Sociedade de Advogados, RL ve diğerleri/Portekiz](#)) makamların Sözleşme'nin 8. maddesi tarafından korunan hakkın başvuranlar tarafından kullanımına müdahale edildiği olağan durumlardır.

7. Mahkeme, bu gizli izleme tedbirleri konusunda, başvuranların (avukatlar ve hâkimler) yazışma, posta ve telekomünikasyon gönderilerinin gizliliğinin kısıtlanmasını öngören bir kanunun, Sözleşme'ye uygun olmadığını ileri sürdüğü [Klass ve diğerleri/Almanya](#) davasında, bir kişinin, bazı koşullarda, sadece gizli tedbirlerin veya bu türden tedbirlere izin veren bir mevzuatın varlığı sebebiyle, kendisine bu tedbirlerin etkin şekilde uygulandığını kanıtlama ihtiyacı duyulmaksızın, mağdur olduğunu ileri sürebileceğini kabul etmiştir.

8. Mahkeme, [Kennedy/Birleşik Krallık](#) davasında, gizli izleme tedbirlerinin söz konusu olduğu davalarda, şahısların bir kanundan *soyut olarak (in abstracto)* şikâyetçi olma hakkını tanımamasına ilişkin genel yaklaşımını bertaraf etmesini haklı gösteren özel değerlendirmelerde bulunmak gerektiği kanaatine vararak, bu yaklaşımı geliştirmiştir. Mahkeme, bir kişinin, sadece gizli izleme tedbirlerine izin veren bir mevzuatın bulunması sebebiyle, bir müdahaleden şikâyet edip edemeyeceğini belirlemek için, iç hukukta olası başvuru yollarının ve gizli izleme tedbirlerinin ilgiliye uygulanması riskinin bulunup bulunmadığını dikkate almalıdır. Mahkeme, iç hukukta gizli izleme tedbirlerinin uygulanmasına itiraz etme imkânının bulunmaması durumunda, gizli izleme tedbirlerinden kaynaklanabilecek kötüye kullanıma ilişkin olarak halkın kuşku ve korkularının haksız olmadığı kanaatine varmıştır. Bu türden bir varsayımda, uygulamada izleme riski yüksek olmasa bile, Mahkeme tarafından yapılan denetimin artırılması gerekmektedir ([Kennedy/Birleşik Krallık](#), § 124).

9. Mahkeme, [Roman Zakharov/Rusya \[BD\]](#) davasında, Kennedy davasında belirlenen yaklaşımın, Üye devletlerin hukuk düzenlerinin özellikleri, yani var olan başvuru yolları ve her başvuranın kişisel durumu bakımından gizli izleme konusunda ortaya çıkabilecek her türdeki durumu incelemek için kendisine gereken esnekliği sağladığı sonucuna varmıştır ([Roman Zakharov/Rusya \[BD\]](#), § 172). Ayrıca, bir başvuran, şikâyetinin, gizli izleme

tedbirlerine izin veren mevzuatın uygulama alanına girmesi (başvuranın bu mevzuatın hedef aldığı kişi grubuna ait olması veya söz konusu mevzuatın herkese uygulanması sebebiyle) ve bu gizli izlemeye itiraz edebileceği herhangi bir başvuru yolu bulunmaması durumunda, Sözleşme'nin ihlalinin mağdur olduğunu iddia edebilir. Üstelik bu tedbirlere itiraz yollarının bulunması halinde bile, bir başvuran, kişisel durumu nedeniyle bu türden tedbirlere maruz kalma riskinin potansiyel olarak bulunduğunu kanıtlarsa, yine sadece gizli tedbirlerin veya bu türden tedbirlere izin veren bir mevzuat varlığı sebebiyle, mağdur olduğunu iddia edebilir.

B. Müdahale kanunla öngörölmüş müdür?

10. Mahkeme içtihatlarından, bir kişinin Sözleşme'nin 8. maddesiyle korunan hakların kullanımına yapılan her türlü müdahalenin, “kanunla öngörölmüş” olması gerektiği anlaşılmaktadır. Daha ayrıntılı açıklama için 8. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne bakınız.¹

C. Müdahale meşru bir amaç izlemekte midir?

11. Özel ve aile hayatına saygı hakkının kullanımına yapılan bir müdahaleyi haklı göstermesi muhtemel meşru amaçlar, Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrasında sıralanmıştır. Bu türden bir müdahale, “ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli” olmalıdır. Mahkeme , terörle mücadele ile ilgili bir müdahalenin, bu hüküm anlamında meşru bir amaç izlediği kanaatine varmıştır, zira bu müdahale hem ulusal güvenliğin korunmasını, hem kamu düzeninin sağlanmasını, hem de başkasının hak ve özgürlüklerinin korunmasını amaçlamaktadır (diğerleri arasında bk. [Klass ve diğerleri/Almanya](#)).

D. Müdahale demokratik bir toplumda gerekli midir?

12. Bir müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını belirlemek için, Mahkeme, söz konusu menfaatler arasında bir denge kurmaktadır. Terörizm bağlamında, ulusal makamların, 8. maddenin birinci fıkrası tarafından güvence altına alınan hakkın herkes tarafından kullanımı ile hükmün ikinci fıkrası bakımından Devlet tarafından terörü engellemek için etkin tedbirler alma gerekliliği arasında adil bir denge gözettilerini kanıtlamaları gerekmektedir ([Murray/Birleşik Krallık](#), § 91). Demokratik bir toplumda müdahalenin gerekli olup olmadığına ilişkin olarak yapılacak incelemenin kapsamı, özel ve aile hayatına saygı hakkına ilişkin 8. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'nde tanımlanmıştır.²

¹ [8. Madde Rehberi – Özel Hayat ve Aile Hayatına Saygı Hakkı](#).

² [8. Madde Rehberi – Özel Hayat ve Aile Hayatına Saygı Hakkı](#)

II. İstihbarat Aşamasından Eylem Aşamasına Geçiş

A. Devletlerin sınır ötesi yargı yetkisi

Sözleşme'nin 1. Maddesi

“ Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar ”

13. Sözleşme'ye taraf bir devletin yargı yetkisi, Sözleşme'nin 1. maddesi anlamında ilke olarak kendi sınırları içerisinde kısıtlı olsa da, bu devlet tarafından işlenen veya sınırları dışında etki yaratan fiiller bazı koşullarda sınır ötesi yargı yetkisinin kullanılması olarak değerlendirilebilir (bk. özellikle [Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD]). Daha ayrıntılı bilgi için 1. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne³ bakınız.

14. Mahkeme içtihatlarında, Devletlerin, bazı koşullarda uluslararası soruşturmalarda işbirliği yapma yükümlülüğü bulunduğu belirtilmektedir. Mahkeme, [Güzelyurtlu ve diğerleri/Kıbrıs ve Türkiye](#) [BD] davasında, ilk defa, üye bir devletin, yani Türkiye'nin, Kıbrıs ile işbirliği yapmadığı ve özellikle Kıbrıs makamlarının kendisine sunduğu iade taleplerine gerekçeli olarak cevap vermediği gerekçesiyle, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan usuli yükümlülüklerini yerine getirmediği kanaatine varmıştır. Somut olayda, başvuranların yakınlarının Kıbrıs Cumhuriyeti'nin denetimi altında bulunan ve bu ülkenin yargı yetkisine giren bölgede yaşamlarını yitirmiş olmaları sebebiyle, Türk Hükümeti Türkiye'nin mağdurlarla herhangi bir “yargısal bağının” bulunmadığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Mahkeme, iki sebeple yargısal bağın bulunduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, öncelikle bir devletin yargı yetkisi dışında meydana gelen bir ölüme ilişkin bir soruşturma veya kovuşturma açılmasının Sözleşme'nin 1. maddesi gereğince yargısal bir bağ bulunduğunun tespiti için yeterli olduğuna dair ilkeyi ileri sürmüştür. Ardından Mahkeme, bu türden bir kovuşturma ya da soruşturmanın bulunmaması durumunda, her hâlükârda yargısal bir bağın tespit edilip edemeyeceğinin araştırılması gerektiğine hükmetmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinden doğan usuli yükümlülüğün, ilke olarak yalnızca mağdurun yaşamını yitirdiği anda hangi devletin yargı yetkisi alanında olduğuna göre, o devlet için söz konusu olmasına rağmen, . [Rantsev/Kıbrıs ve Rusya](#) kararında açıklanan ilkelere uygun olarak, somut olayın “kendine özgü koşullarının”, bu yaklaşımı bertaraf etmeyi haklı göstereceği kanaatine varmıştır. Bu kararda, Mahkeme, özellikle Kıbrıs makamlarının Rusya ile işbirliği yapmayı istemediği hususunu dikkate alarak, Kıbrıs tarafından Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönünden ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

15. İade konusunda, Avrupa Yakalama Emri Sistemi, Sözleşme ile kendi içerisinde bağdaşmamaktadır ([Pirozzi/Belçika](#)). Bir devletin, başka bir devlette bulunan bir kişinin

³ [1. Madde Rehberi – İnsan Haklarına Rıqyet Etme Yüğümlülüğü](#)

tutuklanması amacıyla Avrupa veya uluslararası faaliyet gösteren İnterpol üzerinden Yakalama Emri çıkarılmasını talep etmesi ve bu devletin yakalama emrini, uluslararası yükümlülükler uygun olarak uygulaması durumunda, davacı devlet Sözleşme bakımından, başka bir Devlet tarafından uygulanmış olsa bile, bu yakalamadan sorumlu tutulur ([Vasiliciuc/Moldova Cumhuriyeti](#), §§ 23-24; [Stephens/Malta](#) (no. 1), §§ 51-54). Yakalama emrinin, ilgili devlet makamlarının tespit edemediği teknik bir uygunsuzluk içermesi durumunda, söz konusu makamlar tarafından iç hukuk uyarınca düzenlenen ve diğer devlet tarafından uluslararası yükümlülükler uygun olarak icra edilen yasa dışı yakalama emrine ilişkin sorumluluğun, Sözleşme bakımından, davacı devlete yüklenmesi uygundur (*ibidem*, § 52). İlke olarak, ulusal makamların, özellikle bir yakalama emri kapsamında takdir yetkisini kullanmaksızın Avrupa Birliği Hukuku'nu uygulaması durumunda ve Avrupa Adalet Divanı'nın, daha önce söz konusu temel haklara riayet konusunda karar vermiş olsa da, buna eşdeğer koruma karinesi uygulanır ([Bosphorus/İrlanda](#), §§ 156-157; [Michaud/Fransa](#), § 103; [Avotiņš/Letonya](#), §§ 105-106). Bununla birlikte Mahkeme içtihatlarından, Mahkemenin, karşılıklı tanıma ilkesinin, temel haklara zarar verilerek kendiliğinden ve mekanik olarak uygulanmadığını teyit etmesi gerektiği anlaşılmaktadır ([Avotiņš/Letonya](#), § 116). Sözleşme tarafından güvence altına alınan bir hakkın korunmasında açıkça yetersiz kalındığının iddia edildiği ciddi ve dayanaklı bir şikâyet sunulmuşsa ve Avrupa Birliği Hukuku bu yetersizliği telafi etmeye imkân vermiyorsa, ulusal makamlar, bu şikâyetin incelemesini, sadece Avrupa Birliği Hukuku'nu uyguladıkları gerekçesiyle reddedemezler ([Avotiņš/Letonya](#), § 116; [Pirozzi/Belçika](#), §§ 59-64).

B. Halkı terör tehditlerine karşı koruma pozitif yükümlülüğü

Sözleşme'nin 2. Maddesi

“1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması”

Sözleşme'nin 8. Maddesi

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir. ”

16. Sözleşme, 2 ve 8. maddeler açısından, Üye Devletlere, terörizme karşı halkın korunmasına ilişkin bazı pozitif yükümlülükler getirmektedir. Bu türden bir yükümlülük, ilk defa eski Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun (“Komisyon”) bir kararında belirtilmiştir (*Dujardin ve diğerleri/Fransa* (k.k.). Mahkemeye göre, *Osman/Birleşik Krallık* davasında, davanın koşullarının bir terör tehdidiyle ilgili olmamasına rağmen, Sözleşme'nin 2. maddesinin belirli koşullarda, devletlerin, başkasının suç teşkil eden eylemleri tarafından yaşamı tehdit edilen bir kişinin korunması için pratik koruyucu tedbirler alma pozitif yükümlülüğünü, söz konusu edebileceği kanaatine varmıştır. Güvenlik güçleri için çağdaş toplumlarda görevlerini icra etmenin zorluğunun, insan davranışının öngörülemez niteliğinin veya öncelikler ve kaynaklar açısından operasyonel tercihlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, Mahkemeye göre, halkı koruma pozitif yükümlülüğünün, makamlara dayanılmaz veya aşırı bir yük getirmeyecek şekilde yorumlanması gerekmektedir. Nitekim Mahkeme, yaşama (ya da kişilerin bütünlüğüne) karşı yapıldığı iddia edilen tüm tehditlerin, makamları, bu tehdidin gerçekleşmesini önlemek için somut tedbirler almaya zorunlu kılmadığı kanaatine varmıştır (§ 116). Bu bağlamda, bir başvuranın ulusal makamların yaşam hakkını koruma pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini ileri sürmesi durumunda, Mahkeme, ulusal makamların, bir ya da birçok kişinin yaşamının, başka bir kimsenin suç teşkil eden eylemleri sebebiyle gerçek ve ivedi şekilde tehdit altında olduğunu, o anda bilip bilmediklerini veya bilmeleri gerekip gerekmediğini ve ulusal makamların, yetkileri kapsamında makul bir bakış açısıyla, şüphesiz bu riski azaltabilecek önlemler almayı ihmal edip etmediklerini araştırmalıdır.

17. Mahkeme, terörün engellenmesine ilişkin bu içtihadı [Tagayeva ve diğerleri/Rusya](#) kararında uygulamıştır. Bu dava, Rusya’da Beslan şehrinde bir okulda meydana gelen bir terör saldırısıyla ilgilidir. Mahkeme, *Osman* içtihadını hatırlatmış ve söz konusu pozitif yükümlülüğün, sadece kişi veya kişileri koruma gerekliliğine ilişkin, ölümcül bir eylemin muhtemel hedefinin önceden belirlenebileceği durumlarda değil, aynı zamanda toplum için genel koruma yükümlülüğünün güçlendirildiği durumlarda da uygulanabileceği kanaatine varmıştır. Mahkeme, ulusal makamlar tarafından elde edilen bilgilerin yaşam açısından gerçek ve ivedi bir tehdidin varlığını doğruladığını gözlemledikten sonra, bu türden bir tehdit karşısında, teröristlerin mümkün olduğunca çabuk ve yaşam için en az riskle tespit edilmeleri, caydırılmaları ve etkisiz hale getirilmeleri amacıyla bazı korucu tedbirlerin alınmasının makul olarak beklenebileceği kanaatine varmıştır. Hâlbuki bu davada alınan koruyucu tedbirler, genel olarak yetersiz kalmıştır. Mahkeme buradan, davalı Devletin Sözleşme’nin 2. maddesinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği sonucuna varmıştır.

C. Devlet görevlileri tarafından ölümcül güce başvurulması

Sözleşme’nin 2. Maddesi

- “ 1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.
2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:
- a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
 - b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
 - c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması ”

18. Mahkeme, güvenlik güçlerinin güç kullanmasıyla ilgili olarak, Sözleşme’nin 2. maddesini, Sözleşme’nin insanları korumak için oluşturulmuş bir araç olduğunu dikkate alarak, gereklilikleri somut ve etkin kılacak bir şekilde ([Makaratzis/Yunanistan](#) [BD], § 56) yorumlamalı ve uygulamalıdır.

19. Sözleşme’nin 2. maddesinin ikinci paragrafı, güvenlik güçleri tarafından ölümcül güce başvurulmasının, bazı koşullarda haklı gösterilebileceğini göstermektedir. Bununla birlikte Mahkeme, söz konusu güç kullanımının “mutlaka gerekli” olup olmadığını, diğer bir deyişle somut bir olayın koşullarında kesinlikle orantılı olup olmadığını tespit etmelidir. Yaşam hakkının öncelikli önemi sebebiyle, ölümcül güç kullanmanın meşru sayılabileceği koşulların Mahkeme tarafından katı bir şekilde yorumlanması gerekmektedir ([McKerr/Birleşik Krallık](#), § 108).

1. Delil unsurlarına ilişkin konular

20. Mahkeme önünde istenilen delil unsuru kriteri, bir delilin “her türlü şüphenin ötesinde” olmasıdır. Mahkeme içtihatlarından, bu türden bir delil unsurunun, bir dizi delilden veya yeterince ciddi, kesin ve tutarlı, reddedilmemiş karinelere kaynaklanabileceği anlaşılmaktadır. Daha sonra, sonuca ulaşmak için gerekli olan kanaat derecesi, doğal olarak olayların çeşidine, ileri sürülen iddianın niteliğine ve söz konusu edilen Sözleşme’ye ilişkin hakka bağlıdır ([Natchova ve diğerleri/Bulgaristan](#) [BD], § 147). Dolayısıyla Mahkeme, sadece kabul edilebilirlik ve alaka düzeyini değil, aynı zamanda dosyada yer alan her unsurun kanıtlayıcı değerini de tamamen özgür bir şekilde değerlendirmektedir. Diğer taraftan, Mahkeme, delil unsurlarını değerlendirirken sadece yöntemlere bağlı kalmaz ve olaylar ile tarafların görüşlerinden varabileceği çıkartımlar da dâhil olmak üzere, delil unsurlarının tamamının bağımsız bir şekilde değerlendirilmesiyle desteklenen sonuçları kabul eder (*gerekli değişikliklerin uygulanması koşuluyla (mutatis mutandis)* bk. [Merabishvili/Gürcistan](#) [BD], § 315).

21. Aslında ilke olarak, ispat yükü taraflardan birinin ya da diğerinin üzerine düşmez. Mahkeme, kendisine sunulan unsurların tamamını kimden gelirse gelsin inceleyerek ve ihtiyaç olursa re’sen başka unsurlar da talep ederek davayı ele alır. Bununla birlikte, Mahkeme her davanın kendine özgü koşullarını dikkate alarak, *ispat yükü, iddia edene düşer (affirmanti incumbit probatio)* ilkesini katı bir şekilde uygulamaktan kaçınır. Bu bağlamda Mahkeme, taraflardan, kendi önünde ileri sürülen iddiaları teyit edebilecek veya bertaraf edebilecek delil unsurlarını re’sen talep edebilir ve özellikle bir davalı Hükümet tarafından bu talebin reddedilmesi durumunda, bu durumdan, şikâyetlerin esası hakkında sonuç çıkarabilir ([Janowiec ve diğerleri/Rusya](#) [BD], § 202).

22. Mahkemenin, davalı devletlerin davranışlarından sonuçlar çıkarması, yine sadece makamların dava ile ilgili bilgi ve belgelere erişim sağlayabildiği durumlarda daha çok önem kazanmaktadır ([Timurtas/Türkiye](#), § 66). Özellikle bir kişinin gözaltına alındığı bir durumda, özgürlüğünden yoksun bırakıldığı süre içerisinde yaralanma veya ölüm meydana gelmişse, çok kuvvetli karineler ortaya çıkacak ve ispat yükü, tatmin edici ve ikna edici bir açıklama yapması gereken davalı hükümete düşecektir ([Semache/Fransa](#), § 71). Aynı ilke, yakalanan bir kişinin, gözaltına alındığının kanıtlanamamış olmasına rağmen, güvenlik güçlerinin denetimi altında bulunduğu sırada kayb olduğu varsayımları için de geçerlidir ([Tanış ve diğerleri/Türkiye](#), § 160).

23. Yine aynı düşünce sistemine göre, özellikle güvenlik güçleri ile bir terör örgütünün üyeleri arasında çıkan silahlı çatışma içeren davalarda, Mahkeme, bu ilkeyi, tamamen Devlet makamlarının denetimi altında olan bir bölgede kişilerin yaşamını yitirdiği, kayb olduğu veya yaralandığı durumları da kapsayacak şekilde genişletmiştir ([Akkum ve diğerleri/Türkiye](#), § 211). Mahkeme, [Mansuroğlu/Türkiye](#) (§ 80) davasında, bir davanın gerçek koşullarının aydınlatılmasının tarafsız olarak Devlet organlarına atfedilebilir sebeplerle engellendiği bütün davalarda, olayların meydana geliş şeklini tatmin edici ve ikna edici şekilde açıklamanın ve başvuruların iddialarını çürütmeye imkân veren sağlam delil unsurları sunmanın davalı hükümete düştüğü kanaatine varmıştır. Mahkeme, davalı hükümetin bu yükümlülüğü yerine

getirmemesi durumunda, söz konusu iddiaların esasına ilişkin sonuçlara varabileceğini eklemiştir.

2. Devlet görevlileri tarafından ölümcül güç kullanılmasına ilişkin yükümlülükler

24. Sözleşme'nin 2. maddesi gereğince, ölümcül güç kullanımının “mutlaka gerekli” olduğu ölçüde ölümcül güce şu amaçlarla başvurulması mümkündür: kişinin yasa dışı bir ihlale karşı savunulması, usulüne uygun bir yakalama işlemi yapılması veya usule uygun olarak tutulan bir kişinin kaçmasının önlenmesi, ya da bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun şekilde bastırılması. Mahkeme içtihatlarında, Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtilen “mutlaka gerekli” ibaresinin, Sözleşme'nin 8-11. maddeleri anlamında “demokratik bir toplumda gerekli” ibaresinden daha katı bir gereklilik kriteri olduğu vurgulanmaktadır ([McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık](#), § 149).

25. Bununla birlikte Mahkeme, devletler için halklarını, terör şiddetine karşı korumanın zorluklarının bilincinde olduğunu ve sorunun karmaşıklığını kabul ettiğini beyan etmiştir ([Finogenov ve diğerleri/Rusya](#), § 212). Mahkeme, bu zorlukları dikkate alarak, terörle mücadele kapsamında yapılan, denetiminden kaçan siyasi seçimler ile güvence altına alınan haklar üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olan daha operasyonel yönler arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu sebeple, mutlak gereklilik kriteri, makamların durum hakkında icra ettikleri denetimin derecesine ve bu kadar hassas bir alanda kara verme yetkisinin doğasında var olan zorluklara göre çeşitli şekillerde uygulanmalıdır ([Tagayeva ve diğerleri/Rusya](#), § 481).

a. Hukuki çerçeve

26. Devletin, görevlileri tarafından güç kullanılması alanındaki öncelikli yükümlülüklerinden biri, kişiye karşı yapılan ihlalleri caydırmaya yönelik ve ihlalleri engellemek, ortadan kaldırmak ve cezalandırmak için tasarlanmış bir uygulama mekanizmasına dayanan hukuki ve idari bir çerçeve oluşturmaktır ([Makaratzis/Yunanistan](#) [BD], § 57). Bu hukuki çerçeve, gücün keyfi ve kötüye kullanımına karşı uygun ve etkin bir güvence sistemi sunmalıdır ([Giuliani ve Gaggio/İtalya](#) [BD], § 209). Mahkeme içtihatlarında, rutin polis operasyonları ile terörle mücadele operasyonları arasında bir ayırım yapılmasına rağmen, Mahkeme, hukuki çerçevenin, ölümcül güce başvuruyu, özellikle kendisine karşı güç kullanılan kişinin teşkil ettiği tehdidi değerlendirerek, “mutlak gereklilik” testine bağlı kılması gerektiğini belirtmektedir ([Tagayeva ve diğerleri/Rusya](#), § 595).

b. Devlet görevlilerinin seçimi ve eğitimi

27. Diğer taraftan, Mahkeme içtihatlarına göre, hükümetlerin, güvenlik güçlerinin seçimini mümkün olan en büyük dikkatle yapmaları gerekmektedir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde (mutatis mutandis)* bk. [Abdullah Yılmaz/Türkiye](#), §§ 56-57) ve insan hakları konusunda uluslararası normlara uyulması ve düzenin korunması amacıyla güvenlik güçleri mensuplarına

uygun bir eğitim verilmesini taahhüt etmelidirler ([McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık](#), § 211-213). Bu bağlamda güvenlik güçlerine, özellikle ateşli silah kullanmaları gereken koşullar ve kullanım şekilleri hakkında açık ve kesin talimatların verilmesi gerekmektedir ([Şimşek ve diğerleri/Türkiye](#), § 109). Mahkeme, terörle ilgili bir davayla ilgili olmayan [Giuliani ve Gaggio/İtalya](#) [BD] kararında, mümkün olduğu durumlarda ateş açılmasından önce uyarı atışı yapılması gerektiğini belirtmiştir ([ibidem](#), § 177).

c. Operasyonun hazırlanması

28. Terör karşıtı operasyonların planlanması ve yürütülmesi, güç kullanılmasının Sözleşme'nin 2. maddesine uygun olup olmadığının belirlenmesi için önemli hususlardır. Bu bağlamda Mahkeme, [McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) davasında, bu hükmün demokratik bir toplumdaki önemini dikkate alarak, sadece güç kullanan Devlet görevlilerinin eylemleri değil, aynı zamanda özellikle söz konusu eylemlerin hazırlık aşaması olmak üzere davanın koşullarının tamamı üzerinde durması gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme bu sebeple, özellikle operasyonun hazırlık ve yürütme aşamasının, makamların, yaşamı tehdit eden her türlü riski olabildiğince en aza indirmek için istenilen özeni gösterdiklerini ve alınan tedbirlerin seçiminde herhangi bir ihmalde bulunmadıklarını ortaya koyup koymadığını incelemelidir (*bu davaya uygulanabildiği ölçüde (mutatis mutandis)* bk. [Ayvazyan/Ermenistan](#), § 93). Mahkeme ayrıca, olayların meydana geldiği sırada makamların amacı ile kullandıkları yöntemler arasında bir denge gözetilip gözetilmediğini araştırmaktadır. Mahkeme, makamlar tarafından barışçıl olmayan bir gösteri sırasında yasa dışı şekilde adam öldürüldüğü ve ölüm koşulları hakkında yeterli bir soruşturma yapılmadığı iddialarını içeren [Güleç/Türkiye](#) davasında, güç kullanımının haklı gösterilebileceğini kabul etmiştir. Mahkeme bununla birlikte, somut olayın koşullarında, izlenen amaç ile kullanılan yöntemler arasında bir denge gözetilmediğini belirtmiştir. Nitekim jandarmalar, yanlarında cop, kalkan, su panzeri, kauçuk mermi veya göz yaşartıcı gaz bulunmadığı için gerçek mermi kullanımına başvurmuşlardır. Mahkeme, yine hukuka uygun bir yakalama gerçekleştirmeye dayanan türden bir meşru amacın, mutlaka gerekli olmadığı sürece, kişilerin yaşamının tehlikeye atılmasını haklı gösteremeyeceği kanaatinde. İlgili kişinin başkalarının yaşamı ya da fiziki bütünlüğü açısından bir tehdit teşkil etmesi veya şiddet içeren ciddi bir suç işlediğinden şüphelenilmesi durumunda, bu türden bir gereklilik var olabilir ([Kakoulli/Türkiye](#), § 108).

d. Operasyonun kontrolü

29. Mahkeme, [McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) (§ 200) kararından beri, Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. paragrafında bildirilen amaçlardan birine ulaşmak amacıyla Devlet görevlileri tarafından güç kullanılmasının, sağlam gerekçelerle, olayların meydana geldiği tarihte geçerli olduğu kanaatine varılan dürüst ve samimi bir kanıya dayanması durumunda, haklı gösterilebileceği kanaatinde (ayrıca bk. usuli yükümlülüklerle ilgili [Armani Da Silva/Birleşik Krallık](#) [BD], § 248). Diğer taraftan, bunun aksinin belirtilmesi, Devlete ve

görevlilerine, kendi ve/veya başkalarının yaşamları pahasına ortaya çıkabilecek gerçekçi olmayan bir yük getirecektir. Bu bağlamda Mahkeme, olayın meydana geldiği yerde müdahalede bulunmak zorunda kalmış olan Devlet görevlilerinin değerlendirmeleri yerine kendi durum değerlendirmesini yapamayacağı kanaatine varmıştır. Nitekim şayet Devlet görevlileri saldırıya karşı savunma ya da başkasının hayatını kurtarmak amacıyla silahlarını kullanmışsa ve Mahkeme, görevlilerin bu türden bir tehdidin bulunduğu kanısına samimi olarak vardıklarına ikna olmuşsa, ölümcül gücün orantısız olarak kullanılmadığı sonucuna varmaktadır (*Brady/Birleşik Krallık* (k.k.)). Buna karşın, davanın olayları, operasyonun hazırlık ve yürütme aşamalarında önlemlerin alınmadığını gösteriyorsa, Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık*, §§ 202-214).

30. Ayrıca, ulusal düzeyde olaylara ilişkin davaların yürütülmüş olması durumunda, genel kural olarak, kendilerine sunulan delil unsurlarını değerlendirmekle görevli olan ulusal makamların değerlendirmesi yerine, kendisinin, olay ve olgular değerlendirmesini yapması Mahkemenin görevi dâhilinde değildir. Ulusal mahkemeler tarafından varılan sonuçların Mahkeme açısından bağlayıcı olmamasına rağmen, bu sonuçların bertaraf edilmesi için de Mahkemenin ikna edici unsurlara ihtiyacı vardır (*Yüksel Erdoğan/Türkiye*, § 87).

D. Kötü muamele yasağı

Sözleşme'nin 3. Maddesi

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz”.

31. Mahkeme, “insan onuruna saygıya sıkı sıkıya bağlı bir medeniyet değeri” olduğu belirtilen (*Bouyid/Belçika* [BD], § 81) Sözleşme'nin 3. maddesi alanında iddialar ileri sürüldüğünde (*El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti* [BD], § 155), “özellikle daha dikkatli bir incelemede” bulunmaktadır.

32. Sözleşme'nin 3. maddesi, herhangi bir kısıtlama öngörmemektedir ve ulusun hayatını tehdit eden kamusal bir tehlike durumunda bile hiçbir istisnaya tabi tutulamaz. İlgili kişinin amacı ve eylemi ne olursa olsun, terörle mücadele gibi en zor koşullarda bile, işkenceye ve insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza veya muamelelere başvurmak mutlak suretle yasaklanmıştır (*Gäfgen/Almanya* [BD], § 87).

33. Kötü bir muamelenin, Sözleşme'nin 3. maddesinin alanına girmesi için asgari ağırlık eşiğini aşması gerekmektedir. Bu asgari eşiğin değerlendirilmesi, muamelenin süresi ve fiziki veya ruhsal etkileri ile bazen de mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi davanın verilerinin tamamına dayanır (*İrlanda/Birleşik Krallık*). Muamelenin yapılma amacı ile niyeti veya gerekçesinin dikkate alınması gereken etkenler arasında yer almasına rağmen, ilgili kişinin küçük düşürülmesi veya aşağılanması amacıyla söz konusu muamelede bulunulmamış

olması, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiği tespitini bertaraf etmez ([Svinarenko ve Slyadnev/Rusya](#) [BD], § 114).

34. Bir muamele sonucunda ilgili kişinin vücudunda lezyonların bulunması veya ilgili kişide fiziki ya da ruhsal sorunların ortaya çıkması durumunda, söz konusu muamelenin asgari ağırlık eşiğini aştığı kanaatine varılır. Bu durum, yukarıda belirtilen türden kötü muameleler bulunmasa bile, Mahkemenin insan onuruna saygıdan yoksun olan veya insan onuruna zarar veren ya da ilgili kişide ruhsal ve fiziki direnci kırmaya yönelik korku, endişe veya aşağılanma duyguları uyandıran bir muamelenin kişiyi küçük düşürmesi sebebiyle, aşağılayıcı olduğu kanaatine varabileceği anlamına gelmektedir (diğer birçok karar arasında bk. [Vasyukov/Rusya](#), § 59; [Gäfgen/Almanya](#) [BD], § 89; [Svinarenko ve Slyadnev/Rusya](#) [BD], § 114). Bu bağlamda ilgili kişinin, başkası nazarında aşağılanmamış olmasına rağmen, kendi nazarında aşağılanmış olması yeterlidir ([M.S.S./Belçika ve Yunanistan](#) [BD], § 220).

35. Bununla birlikte Mahkeme, ağırlık eşiğinin özel bir bağlamda aşıp aşılmadığını incelemeyiz: bir kişi, özgürlüğünden yoksun bırakıldığında veya daha genel olarak güvenlik güçlerinin karşısında bulunduğu, davranışının mutlaka güç kullanılmasını gerektirmemesine rağmen, kendisine karşı fiziki güç kullanılması, insan onuruna zarar verir ve ilke olarak Sözleşme'nin 3. maddesi tarafından güvence altına alınan hakkın ihlalini teşkil eder ([Bouyid/Belçika](#) [BD], § 88).

E. Teröristlerin veya terörist olduğu iddia edilen kişilerin yakalanması ve tutulması

Sözleşme'nin 5. Maddesi

“1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

- a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;
- b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
- c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;
- d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;
- e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;
- f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

3. İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir. ”

1. “Stop and search” (“Durdur ve Ara”)

36. Terör eylemlerinden suçlanan kişileri soruşturma, üst araması yapma ve sorgulama yetkileri, Sözleşme’nin 5 ve 8. maddeleri açısından incelenir.

37. [Beghal/Birleşik Krallık](#) davasında, başvuran, sürekli oturma adresi Birleşik Krallık’ta yer alan bir Fransız vatandaşıdır. Başvuran, bir terör suçu işlemekle suçlanan ve Fransa’da bir cezaevinde tutuklu bulunan eşini ziyarete gitmiştir. Başvuran Birleşik Krallığa döndüğünde, Terörizm Hakkında 2000 sayılı Kanun’a Ek 7 sayılı mevzuata dayanılarak havalimanında sınır polisi tarafından sorgulanmıştır. Polis memurları, başvurana, terör eylemlerinin işlenmesi, hazırlanması ve özendirilmesi olası bir katılımın söz konusu olup olmadığını tespit etmek için kendisiyle konuşmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Polis memurları, başvuranın terörist olmakla suçlanmadığını ve bunun bir yakalama işlemi olmadığını eklemiştir. Polisler başvuranın üstünde ve valizlerinde arama yapmışlardır. Başvuran, kendisine yöneltilen soruların çoğunu cevaplamayı reddetmiştir. Polis memurları yaklaşık iki saat sonra başvurana, gitmekte özgür olduğunu söylemişlerdir. Daha sonra başvuran, kendisine yöneltilen soruları reddetmiş olması sebebiyle, 2000 sayılı Kanun’a Ek 7. sayılı mevzuattan doğan bir yükümlülüğü yerine getirmeyi reddetmekle suçlanmıştır. Başvuran tarafından kendisine uygulanan tedbirlere yönelik yaptığı itiraz başvurusu, son tahlilde Yüksek Mahkeme tarafından reddedilmiştir. Başvuran, Mahkemeye yapmış olduğu başvuruda, özellikle Terörizm Hakkında 2000 sayılı Kanun’a Ek 7. sayılı mevzuatta bildirilen yetkilerin kullanımının, Sözleşme’nin 5 ve 8. maddeleri ile güvence altına alınan hakları ihlal ettiğini iddia etmiştir.

38. Mahkeme, başvuranın şikâyetlerini Sözleşme’nin 8. maddesi açısından incelemiştir. Mahkeme, özel hayata saygı hakkının başvuran tarafından kullanılmasına müdahalede bulunulduğu kanaatine varmıştır. Bu bağlamda Mahkeme, başvuranın durumu ile insanların bir havalimanında nezaketle kabul ettiği üst araması arasında bir ayırım yapmıştır (karşılaştırınız [Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık](#)). Diğer taraftan Mahkeme, Ek 7 sayılı mevzuatta bildirilen yetkilerin, yolcuların makul olarak tabi tutulabileceği göçmenlik birimlerine tanınan yetkilerden daha geniş kapsamlı olduğunu tespit etmiştir. Ardından Mahkeme, söz konusu yetkileri, Devletlerin, uluslararası terörle mücadele etmelerine ilişkin meşru ihtiyaç ve teröristlerin bir ülkeden başka bir ülkeye geçmelerinin engellenmesinin önemi kapsamında incelemiştir. Mahkeme Devletlerin bu alanda, geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarını hatırlatmıştır. Bununla birlikte Mahkeme, olayların meydana geldiği dönemde iç hukukta öngörülen güvencelerin, Ek 7 sayılı mevzuatta bildirilen yetkilerin kısıtlanması için, ilgiliye, özel hayatına saygı hakkını kullanmasına yapılacak her türlü keyfi müdahaleye karşı uygun bir koruma sağlayacak şekilde yeterli olmadığı sonucuna varmıştır. Bu bağlamda Mahkeme, makamların kendilerine verilen bu yetkileri nasıl ve ne zaman kullanmaları gerektiği konusunda büyük bir boşluk bulunduğunun altını çizmiştir. Mahkeme, özellikle aşağıda belirtilen gerekçelerle, Ek 7 sayılı mevzuatta öngörülen rejimin, Sözleşme’ye uygun olduğu kanaatine varılamayacağını gözlemlemiştir:

- i. Bu mevzuata göre, tutulan kişiler, dokuz saate kadar sorgulanabilirler ve kendilerine yöneltilen soruları avukat hakkından yararlanmaksızın cevaplamak zorundadırlar;

ii. Sorgudan sorumlu memur için meşru bir şüphe bulunduğunu kanıtlamaya ilişkin herhangi bir yükümlülüğün bulunmaması sebebiyle, sorgulanan kişiler açısından Ek 7 sayılı mevzuatta bildirilen yetkileri kullanma kararının yasallığının adli bir denetime tabi tutulmasını sağlamanın zor olduğu anlaşılmaktadır;

iii. Bu yetkilerin kullanımının, terörle mücadele mevzuatından bağımsız bir değerlendirme yetkilisinin denetimine tabi tutulmasına rağmen, Mahkemeye göre, bu türden bir denetim, söz konusu Kanun'un Ek 7 sayılı mevzuatta öngörülen rejimin uygulanmasını çevreleyen güvencelerin yetersizliğini telafi edebilecek nitelikte değildir.

39. Mahkeme, bu gerekçelerle, uygun güvencelerin bulunmaması sebebiyle, başvuranın haklarının kullanımına yapılan müdahalenin, “kanunla öngörülmediği” sonucuna varmıştır. Sözleşme'nin 5. maddesine ilişkin şikâyetin, Sözleşme'nin 8. maddesi açısından ileri sürülen şikâyetle aynı olaylara dayanması sebebiyle, Mahkeme, bu şikâyetin de kabul edilebilir olduğuna karar vermek gerektiği kanaatindedir. Bununla birlikte, Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesine ilişkin şikâyetle ilgili sonuç bakımından somut olayda 5. maddenin ihlal edilip edilmediğini de incelemenin gerekli olmadığı kanaatine varmıştır.

2. Tutulma ve “şüphelenmek için makul sebepler”

40. Bir yakalamanın dayandırılması gereken şüphelerin “makul niteliği”, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi tarafından sunulan korumanın temel unsurlarından birini teşkil etmektedir ([Mehmet Hasan Altan/Türkiye](#), § 124). Konu hakkında daha detaylı bilgiler için [5. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi](#)'ne bakınız.

3. Önleyici tutulma

41. Mahkeme, özellikle [A. ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD] davasında, önleyici tutulma konusu hakkında karar verme imkânı bulmuştur. İngiliz Hükümeti, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, Birleşik Krallık'ta bulunan bazı yabancı uyruklu vatandaşların, El-Kaide'ye bağlı terör eylemlerine karıştıkları ve ülke için bir tehdit oluşturdukları kanaatine varmıştır. Bu kişiler, kendi ülkelerinde kötü muamele görme riski altında oldukları için sınır dışı edilememişlerdir. Dolayısıyla Hükümet, İçişleri Bakanlığı'nın, bu kişilerin, İngiltere sınırları içinde bulunmasının ulusal güvenlik için bir tehdit oluşturduğunu düşünmesi ve “uluslararası terörist” olduklarından şüphelenmesi için hakkında gerekçeler bulunan yabancılara uygulanabilir kapsamı genişletilmiş bir gözaltına alma yetkisi belirlemenin gerekli olduğu kanaatine varmıştır. Diğer taraftan, Hükümet, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine Sözleşme'nin 15. maddesine ilişkin yükümlülüklerini askıya aldığı tebliğ etmiştir.

42. Mahkeme, kendisine karşı sınır dışı veya iade etme süreci başlatılmış bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, ancak bu türden bir işlemin istenilen titizlikle

yürütülmesi koşuluyla haklı görülebileceği kanaatine varmıştır. Mahkeme, ikinci ve dördüncü başvuruların, ülkeden ayrılmadan önce kısa bir süre boyunca tutulduklarını dikkate alarak, ilgililer açısından Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Öte yandan Mahkeme, diğer dokuz başvurularla ilgili olarak, yetkili makamların, ilgilileri gerçek bir kötü muamele riskine maruz bırakmadan sınır dışı etmeyi amaçlayan gerçekçi bir bakış açısına sahip olduklarını gösteren hiçbir unsur bulunmadığını gözlemlemiştir. Mahkeme, bu koşullarda, başvurularını sınır dışı etme imkânlarını aktif olarak incelemeye devam etmeye dayanan bir politikanın, bu hüküm anlamında sınır dışı etme amacıyla yapılmış (...) bir eylem olarak değerlendirilmesi için yeterince kesin ve iradeli olmadığı kanaatine varmıştır. Bu sebeple, Mahkeme, ilgililerin tutulmalarının, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinde öngörülen özgürlük hakkı açısından bir istisna teşkil etmediği sonucuna varmıştır.

43. Daha yeni bir tarihte, holiganlar arasında çıkan bir kavga kapsamında üç kişinin yakalanarak, önleyici gözetim altına alınmasına ilişkin [S., V. ve A./Danimarka](#) [BD] davasında verilen bir kararda, Büyük Daire, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinin, bir kişinin suç işleminin engellenmesi gerekliliğine inanmak için makul sebeplerin bulunması durumunu kapsayan ikinci yönünün, bir ceza davası kapsamı dışında uygulanabilir, ayrı bir özgürlükten yoksun bırakma gerekçesi olduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme ayrıca, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişileri yetkili makam önüne çıkarma yükümlülüğünün, önleyici bağlamda kısa süreli bir özgürlükten yoksun bırakmaya engel teşkil etmemesi gerektiğini ve dolayısıyla belirli bir esneklikle uygulanması gerektiğini kaydetmiştir. Mahkemeye göre, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde öngörülen amacın gerekliliğinin aşırı katı şekilde yorumlanmasının, özgürlükten yoksun bırakma süresinin gereksiz şekilde uzatılmasına ve polislerin, kamu düzeninin ve halkın korunmasının sağlanması yükümlülüğünü uygulamada yerine getirememelerine sebep olabilecektir. Mahkeme, Danimarka makamlarının, başvuruların özgürlük hakkı ile holigancılığı engellenmenin önemi arasında adil bir denge gözettikleri ve ulusal mahkemelerin, polislerin başvuruların yakalandığı gün çatışmaların engellenmesi için uyguladıkları stratejiyi dikkatli bir şekilde inceledikleri ve her olasılığa göre, başvuruların polis tarafından tutulmamış olmaları durumunda karışmış olabilecekleri holigancılığa ilişkin herhangi bir suçun olası zamanı, yeri ve mağdurlarına ilişki somut delil unsurları sundukları kanaatine vararak, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

4. Gizli tutulma

44. Tanınmayan bir tutulma, kesinlikle Sözleşme'nin 5. maddesinin ciddi şekilde ihlalini teşkil etmektedir, zira böyle bir eylem, bu hükmün içerdiği temel güvencelerin tamamının reddedilmesi anlamına gelmektedir ([El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti](#) [BD], § 233). Mahkeme, [Kurt/Türkiye](#) kararında, yakalamanın tarih ve saati, tutulma yeri, tutulmanın kişinin adı, tutulma gerekçeleri ve tutma işlemini gerçekleştiren kişinin kimliği gibi bilgilerin kaydedilmemesinin, Sözleşme'nin 5. maddesinin amacına uygun olmadığı kanaatine varılması gerektiği sonucuna varmıştır ([ibidem](#), § 125).

45. Mahkeme, Amerikan istihbarat birimlerinin görevlileri tarafından Avrupa’da yapılan “yargısız infazlar” fenomeniyle ilgili olarak, davalı Hükümetlerin sorumlu olduğu sonucuna varmıştır. Bu bağlama giren ilk davalardan biri [El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti](#) [BD] davasıdır; bu davada Lübnan asıllı bir Alman vatandaşı olan başvuran, gizli bir “infaz” operasyonundan mağdur olduğunu iddia etmiştir. Bu operasyon sırasında, başvuran Üsküp’te bir otelde yakalanmış, 23 gün boyunca tutulmuş, sorgulanmış, işkenceye uğramış, ardından kendisini Afganistan’da gizli bir tutulma merkezine götüren Amerikan istihbarat birimlerinin yetkililerine teslim edilmiştir. Başvuran söz konusu yerde dört aydan uzun süre boyunca başka kötü muamelelere tabi tutulmuştur. Mahkeme, başvuran tarafından tanımlanan olayların, her türlü makul şüphenin ötesinde olduğunun tespit edilmesinin ardından, davalı Hükümetin, sadece ilgilinin maruz kaldığı kötü muamelelerden değil, aynı zamanda Üsküp’te bir otelde yirmi üç gün boyunca tutulmasından ve daha sonra Afganistan’da esir tutulmasından da sorumlu olduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, başvuranın Sözleşme’nin 5. maddesinde öngörülen güvencelere tamamen aykırı olarak, tabi tutulduğu tanınmayan tutulmanın, ilgilinin bu hüküm tarafından korunan özgürlük ve güvenlik hakkını ciddi olarak ihlal ettiği kanaatine varmıştır. Mahkeme ayrıca, başvuran tarafından ileri sürülen keyfi tutulma iddiaları hakkında etkin bir soruşturma yürütülmemiş olması sebebiyle, Sözleşme’nin 3. maddesinin de ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

46. [Al Nashiri/Polonya](#) ve [Husayn \(Abu Zubaydah\)/Polonya](#) davaları, terör eylemleri işlemekle suçlanan başvuranların işkenceye, kötü muamelelere ve gizli tutulmaya maruz kalmalarıyla ilgilidir. Başvuranlar, özellikle Polonya topraklarında Amerikan istihbarat birimlerine ait “bilinmeyen bir yerde” tutulduklarını ileri sürmüşlerdir. Başvuranlara göre, davalı Hükümet, hukuki bir dayanak ve denetim bulunmaksızın, söz konusu birimlerin, kendilerini söz konusu yerde gizli olarak altı ve dokuz ay boyunca tutmalarına izin vermiştir. Mahkeme, somut olayın koşullarında, Polonya Hükümeti’nin, kendi topraklarında Amerikan istihbarat birimleri tarafından yürütülen infaz, gizli tutulma ve sorgulanma operasyonunun hazırlık ve uygulama aşamalarında söz konusu birimlerle işbirliği yaptığının tespit edildiği ve davalı Hükümetin, söz konusu birimlerin kendi toprağında bu kişileri tutmalarına izin vererek, ilgilileri ciddi şekilde Sözleşme’ye aykırı muamelelere maruz kalma tehlikesine attığını bilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, [El-Masri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti](#) [BD] davasında olduğu gibi, başvuranların Polonya’da tutulmaları ve ayrıca Polonya’dan Küba’da Guantanamo Körfezi Amerikan Deniz Üssü’ne götürülmeleri sebebiyle, Sözleşme’nin 5. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

47. [Abu Zubaydah/Litvanya](#) davasında, başvuran ulusal makamların, Amerikan istihbarat birimlerine, olağandışı gizli infaz programı kapsamında kendisini Litvanya’ya götürmelerine ve CIA’in gizli hapishanelerinden birinde keyfi olarak tutmalarına izin verdiğini ileri sürmüştür. Başvuran ayrıca, iddiaları hakkında etkin bir soruşturma yürütülmediğini iddia etmiştir. Mahkeme, bu davada, başvuranın halen Amerikan makamları tarafından tutuluyor olması sebebiyle, olay ve olguları kendisi tespit etmek zorunda kalmış ve hem başvuranın iddiaları hakkında etkin bir soruşturma yürütülmemiş olması sebebiyle, hem de davalı Devlet’in CIA’in eylemlerine suç ortağı olarak katılması sebebiyle, Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme ayrıca, 3. maddeyle birlikte

Sözleşme'nin 5, 8 ve 13. maddelerinin de ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, özellikle Litvanya makamlarının, kendi topraklarında CIA'in gizli bir hapishanesinin bulunduğunu, başvurunu söz konusu hapishanede bir yıldan uzun bir süre boyunca tuttuğunu ve Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı muamelelere maruz bıraktığını bildiğini kaydetmiştir. Diğer taraftan, ulusal makamlar, başvurunun Afganistan'da bulunan başka bir gizli yere götürülmesine izin vermiştir (ayrıca bk. [Nasr ve Ghali/İtalya](#) ve [Al Nashiri/Polonya](#)).

5. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler için güvenceler

48. Sözleşme'nin 5. maddesinin 2 ila 5. fıkralarında, hem terörle mücadele kapsamında, hem de başka bir bağlamda özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler için bazı güvenceler öngörülmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler için 5. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne⁴ bakınız.

III. Ceza Davasının Yürütülmesi

A. Suçların niteliği

1. Ceza ve yaptırımların nitelendirilmesi ve kapsamı

Sözleşme'nin 7. Maddesi

“1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.”

49. Sözleşme'nin 7. maddesi, ceza mevzuatının sanık aleyhinde geriye dönük olarak uygulanmasını yasaklar. Ayrıca bu hüküm, suçların ve cezaların yasallığı ilkesini (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) öngörmektedir ki bu ilke, ceza kanununun geniş anlamda sanık aleyhinde özellikle geriye dönük olarak uygulanmamasını gerektirir ([Kokkinakis/Yunanistan](#), § 52). Dolayısıyla, bir suçun, ister ulusal olsun ister uluslararası, hukukta açıkça tanımlanmış olması gerekmektedir. İlgili kişinin, ilgili hükmün oluşturulmasından itibaren ve gerektiği takdirde yetkili mahkemelerce yorumlanması ve aydınlatılmış bir hukuki görüş yoluyla, hangi fiil ve ihmallerin cezai sorumluluğunu doğuracağını bilebildiği durumlarda, bu koşul yerine getirilmiş olur. Bu bağlamda Sözleşme'nin 7. maddesinde kullanılan “hukuk” kavramı, Sözleşme'nin diğer hükümlerinde yer alan “kanun” kavramına eşdeğerdir; bu kavram, yazılı olmayan gibi yazılı hukuku da kapsar ve diğerlerinin yanı sıra erişilebilirlik ve

⁴ [5. Madde Rehberi – Özgürlük ve Güvenlik Hakkı](#)

öngörülebilirlik gibi niteliksel koşulları içerir ([Vasiliauskas/Litvanya](#) [BD], § 154). Dolayısıyla Mahkemenin görevi, özellikle bir sanığın kovuşturma ve mahkûmiyete yol açan fiili işlediği anda, fiilin cezalandırılmasını öngören yasal bir hüküm bulunup bulunmadığından ve verilen cezanın bu hüküm tarafından belirlenen sınırları aşip aşmadığından emin olmaktır ([Del Rio Prada/İspanya](#) [BD], § 80). Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler için 7. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne⁵ bakınız.

2. Sözleşme'nin diğer maddeleriyle bağlantısı

50. Terör kategorisine giren suç ve fiillerin özel niteliği sebebiyle, Mahkeme sıklıkla, Devletin terörü engelleme menfaati ile özellikle din, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi haklar arasında bir denge gözetmek zorunda kalmaktadır.

a. 9. Madde

Sözleşme'nin 9. Maddesi

“1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.”

51. Mahkeme, [Güler ve Uğur/Türkiye](#) davasında, Sözleşme'nin 9. maddesinin, bir terör örgütünün müteveffa üyelerini anmak için düzenlenen dini bir törene uygulanabilirliği konusu ile karşılaşmıştır. Dava, başvuruların, güvenlik güçleri tarafından öldürülen üç PKK (Kürdistan İşçi Partisi, silahlı yasa dışı bir örgüt) üyesini anmak için düzenlenen dini bir tören olan mevlide katılmasıyla ilgilidir. İhtilaf konusu tören, PKK bayrağının ve örgüt üyelerinin fotoğraflarının masalara yerleştirildiği, Kürt yanlısı sol bir siyasi partinin yerleşkesinde düzenlenmiştir. Başvuranlar, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun terör örgütleri lehinde propaganda eylemlerini cezalandıran 7. maddesinin 2. fıkrasına dayanılarak kovuşturulmuş ve cezaya mahkûm edilmişlerdir. Mahkeme, 9. maddenin uygulanabileceği ve başvuruların dinlerini toplu olarak gösterme özgürlüğüne müdahalede bulunduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, mevlit töreninin, Türkiye'de Müslümanlar tarafından yaygın olarak uygulanan dini bir ayin olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, bu törenin, bir terör örgütünün sembollerinin bulunduğu bir siyasi partinin yerleşkesinde düzenlenmiş olmasının, tek başına başvurularını, Sözleşme'nin 9. maddesi ile güvence altına alınan korumadan yoksun bırakmayacağı kanaatine varmıştır. Bu bağlamda Mahkeme, özellikle Birleşmiş Milletler

⁵ [7. Madde Rehberi – Kanunsuz ceza olmaz](#)

İnsan Hakları Komitesi'nin 48. toplantısı sırasında kabul edilen 22. Genel Yorum'a dayanmıştır:

“ (...) Ayin kavramı, inancı doğrudan açıklamaya yönelik ayinsel ve törensel eylemleri ve (...) törensel yöntem ve objelerin kullanılması, sembollerin teşhiri (...) gibi bu tip eylemlerin bir parçasını oluşturan farklı uygulamaları içermektedir. Dini ayinlerin yapılması ve dinin veya inancın uygulanması, sadece törenleri değil, aynı zamanda (...) hayatın belirli aşamalarıyla ilgili törenlere katılmak gibi (...) gelenekleri de içerebilir.”

52. Mahkemeye göre, dini ayin ya da tören kavramı, ölümlerin ardından düzenlenen törenleri içerir ve Sözleşme'nin 9. maddesi bakımından müteveffaların bir terör örgütüne üye olup olmadıklarının pek önemi yoktur. Mahkeme, ne ulusal makamların gerekçelerinden ne de Hükümetin görüşlerinden, başvuranların ihtilaf konusu tören yerinin seçiminde herhangi bir rolünün bulunduğu veya söz konusu törenin düzenlendiği yerde PKK terör örgütünün sembollerinin bulunmasından sorumlu olduklarının anlaşılmadığını gözlemleyerek, başvuranların cezaya mahkûm edilmelerine sebep olan eylemin, söz konusu terör örgütünün üyelerinin ölümü sebebiyle düzenlenen mevlide katılmaları olduğunu tespit etmiştir. Hâlbuki Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinin 2. fıkrası ve ulusal mahkemelerin, başvuranları propaganda suçundan cezalandırırken bu hükmü yorumlama şeklini dikkate alarak, başvuranların din özgürlüğüne yapılan müdahalenin, “kanunla öngörülmediği”, dolayısıyla başvuranların sadece dini bir törene katılmış olmasının yukarıda belirtilen 7. maddesinin 2. fıkrası alanına girip girmeyeceği hususunun öngörülmesinin mümkün olmaması sebebiyle, kesinlik ve öngörülebilirlik gereklerini karşılamadığı sonucuna varmaktadır.

b. 10. Madde

Sözleşme'nin 10. Maddesi

“1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

53. Mahkeme, terörizm bağlamında Sözleşme'nin 10. maddesi alanında birçok karar vermiştir. Yine [Gözel ve Özer/Türkiye](#) davasında, başvuranlar iki gazetenin imtiyaz sahibi olup, editörü ve yazı işleri müdürü olarak görevliydi. Başvuranların, ulusal mahkemelerin bir terör örgütünün, yani PKK'nın beyanlarını tespit ettikleri üç makaleyi gazetelerinde yayımladıkları gerekçesiyle para cezası ödememini yanı sıra, yayımın bir hafta süreyle askıya alınması ve aylık yayımlanan bir derginin on beş gün süreyle kapatılması cezalarına mahkûm

edilmişlerdir. Mahkeme, ulusal makamların başvuruların mahkûmiyeti için ileri sürdükleri gerekçelerin, söz konusu tedbirin haklı gösterilmesi için yeterli olmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme, daha da özel olarak, söz konusu kararların, gerekçeden yoksun olduklarını ve bu durumun yalnızca, “basın ve yayın yoluyla terör örgütlerinin propagandasını yapan kişinin cezalandırılmasını” öngören ve dolayısıyla ulusal hâkimlere, ilgili yazıların, metinsel veya bağlamsal olarak, Sözleşme’nin 10. maddesi kapsamında Mahkeme tarafından bildirilen ve uygulanan kriterleri dikkate alarak incelenmesi açısından, herhangi bir yükümlülük getirmeyen ulusal kanunun kapsamından kaynaklandığını gözlemlemiştir. Mahkeme, en azından ihtilaf konusu yazıların veya yazıldıkları bağlamın kapsamını incelemeksizin ve medya çalışanlarının amacını ya da halkın çatışma durumu hakkında başka bir bakış açısıyla bilgilendirilme hakkını dikkate almaksızın, az ya da çok kendiliğinden uygulanan bu engelin, haber veya fikir alma veya verme özgürlüğüne aykırı olduğunu belirtmiştir.

54. Mahkeme, [Leroy/Fransa](#) davasında, bir karikatürün yayımlanması sonucunda, karikatürü çizen kişinin cezaya mahkûm edilmesini incelemiştir. Karikatürist olan başvuran, 11 Eylül 2001 saldırılarından iki gün sonra, saldırıyı simgeleyen ve “biz hepimiz hayal ettik... Hamas yaptı” ifadelerinin yazıldığı bir karikatür yayımlamıştır. Ulusal mahkemeler, Manhattan’ın ikiz kulelerinin bir şiddet eylemiyle yıkılmasından “açıkça övgüyle” bahsedilmesinin suç teşkil ettiği kanaatine vararak, başvurunu, terörü övme suçundan cezaya mahkûm etmiştir.

55. Mahkeme, terörle mücadelenin zorluklarına bağlı koşulları dikkate alarak, müdahalenin gerekliliğiyle ilgili olarak, karikatürü temsilen kullanılan ifadeleri ve bu ifadelerin yayımlandığı bağlamı dikkatle incelemiştir. Bu bağlamda Mahkeme, özellikle 11 Eylül 2001 tarihli saldırıların, küresel bir kaosa sebep olduğunu ve bu sebeple ortaya çıkan konuların bir genel menfaat tartışmasına dâhil olduğunu gözlemlemiştir. Mahkeme, başvuranın niyetinin pek önem arz etmediği, zira karikatüre eşlik eden metin dikkate alındığında, eserin, “Amerikan emperyalizminin” şiddetle yok olmasını savunduğu ve övdüğü kanaatine varmıştır. Mahkeme, ifade özgürlüğünü ileri süren herkesin görev ve sorumluluklar üstlendiğini ve karikatürün, henüz bütün dünya haberin etkisi altındayken, kullanılan dile dikkat edilmeksizin saldırılardan iki gün sonra yayımlandığını hatırlatarak, siyasi açıdan hassas bir bölgede (Fransa Bask Bölgesi) bu türden bir mesajın etkisinin, yadsınamayacağı kanaatine varmıştır. Diğer taraftan, ilgiliye verilen cezanın uygun ve yeterli gerekçelere dayandığı ve başvuranın makul bir para cezasına çarptırıldığı kanaatine vararak, söz konusu tedbirin, izlenen meşru amaçla orantısız olmadığı sonucuna varmıştır.

56. [Stomakhin/Rusya](#) davasında, gazeteci olan başvuran, Çeçen sorununa ilişkin çeşitli beyanlarda bulunduğu bir bilgilendirme yazısı yayımlamıştır. Ulusal mahkemeler, başvurunu, siyasi aşırılığın engellenmesi hakkında kanunu ihlal ettiği gerekçesiyle, beş yıl hapis cezasına ve üç yıl boyunca gazetecilik mesleğinden men edilme cezasına mahkûm etmişlerdir. Ulusal mahkemeler, başvuranın şiddete ve aşırılığa çağrıda bulunan ve nefreti, ırkçı, dini ve sosyal düşmanlığı teşvik eden sözler sarf ettiği kanaatine varmışlardır. Mahkeme, ihtilaf konusu sözleri incelemiş ve bu sözlerin, kamu menfaatini ve genel menfaati ilgilendiren, ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların katı bir şekilde düzenlenmesini gerektiren bir tartışmaya dâhil olduğu kanaatine varmıştır. Mahkeme, yazının içeriğiyle ilgili olarak, bu

sözleri üç kısımda incelemiştir. Bu bağlamda Mahkeme, makalelerden bazılarının, kabul edilebilir eleştirinin sınırlarını aştığını ve dolayısıyla hepsinde olmasa da, bazılarında şiddete çağrıda bulunulduğunu ve terörün övüldüğünü tespit etmiştir. Mahkemeye göre, ulusal makamların, başvuruları beyanlarının tamamı için ağır bir cezaya mahkûm ederek, başvuranın haklarına yapmış olduğu müdahale, zorunlu bir sosyal ihtiyacı karşılamamaktadır.

c. 11. Madde⁶

Sözleşme'nin 11. Maddesi

“1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”

⁶ Aşağıda yer alan “Siyasi Partilerin Kapatılması” başlıklı kısma bakınız.

B. Adil yargılanma hakkı

Sözleşme'nin 6. Maddesi

“1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

1. Mahkemelerin niteliği

57. Sözleşme'nin 6. maddesi anlamında, bir “mahkeme”, her zaman “kanunla kurulmalıdır”. Bu ifade, Sözleşme ve Protokolleri'ne ilişkin tüm sistemin yapısında bulunan hukukun üstünlüğü ilkesini yansıtmaktadır (*Jorgic/Almanya*, § 64). “Kanunla kurulmuş” ifadesi, hem mahkemenin varlığının yasal dayanağıyla, hem de her davada mahkeme heyetinin oluşumuyla ilgilidir (*Lavents/Letonya*, § 114).

58. Devletlerin, özel mahkemelere, bilhassa devlet güvenlik mahkemelerine veya askeri mahkemelere başvurabilmeleri halinde, bu seçim kendilerini, özellikle hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ve yargılamanın adillğine ilişkin olarak, Sözleşme'nin 6. maddesinden doğan yükümlülüklerinden muaf tutmamaktadır (örnek olarak, bk., *Incal/Türkiye*, ve *Öcalan/Türkiye* [BD], §§ 112-118 ve 130-149).

59. *Ramda/Fransa* davasında, Cezayir vatandaşı olan başvuran, Fransa’da meydana gelen bir dizi terör saldırısına ilişkin suçlamalara dayanılarak Birleşik Krallık’tan Fransa’ya iade edilmiştir. Başvuran, bir terör örgütü kapsamında suç işlemek amacıyla örgüt oluşturma nedeniyle bir asliye ceza mahkemesi tarafından yargılanmış ve mahkûm edilmiştir. Ardından başvuran, bir dizi özel suçun, özellikle cinayet ve cinayete teşebbüs suçlarının işlenmesinde suç ortaklığı nedeniyle bir ağır ceza mahkemesi tarafından yargılanmış ve mahkûm edilmiştir. Söz konusu Ağır Ceza Mahkemesi, “özel olarak oluşturulmuş”, yani meslekten olmayan jüri üyelerinin terörle ilgili bir davada görev almaları halinde misillemeden korkabilecekleri gerekçesiyle, halktan oluşan jürinin yerine, meslekten olan hâkimlerden oluşan bir jüri geçmiştir. Mahkeme, meslekten olan hâkimlerden oluşan jürilerle ilgili olarak *Taxquet/Belçika* davasında belirtilen ilkeleri uygulayarak, Ağır Ceza Mahkemesinin meslekten olan hâkimlerinden oluşan jüri tarafından sunulan gerekçelerin bulunmamasına ilişkin olarak Sözleşme’nin 6. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (bu bağlamda bk. *McKeown/Birleşik Krallık*, davasında *Diplock Mahkemelerine* ve *Donohoe/İrlanda* ve *Heaney ve McGuinness/İrlanda* davalarında Mahkemenin verdiği kararlarda özel ceza mahkemesine ilişkin içtihatlar).

60. Mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hakkında daha ayrıntılı bilgi için 6. Maddeyle İlgili İçtihat [Rehberi’ne](#) (ceza yönü) bakınız.

2. İç hukuk ve Sözleşme hükümleri ihlal edilerek elde edilen deliller

61. Mahkeme, Sözleşme’nin 19. maddesi uyarınca, Sözleşmeci Devletler açısından, Sözleşme’den kaynaklanan taahhütlere uyulmasını sağlamakla görevlidir. Bu bağlamda, bir mahkeme tarafından yapıldığı iddia edilen fiili ya da hukuki hatalar Sözleşme tarafından korunan hak ve özgürlükleri ihlal etmediği sürece, bu hataları inceleme görevi Mahkemeye ait değildir. Özellikle, Sözleşme, 6. maddesinde adil yargılanma hakkını güvence altına alsa bile, bununla birlikte, öncelikle iç hukuk kapsamına giren bir konu olan, delillerin kabul edilebilirliği hususunu düzenlememektedir. Dolayısıyla Mahkeme ilke gereği ve soyut olarak (*in abstracto*), söz konusu olan delil türünün, yasaya aykırı bir şekilde toplanan bir delilin kabul edilebilirliğini göz ardı edemeyecektir (*Galip Doğru/Türkiye*, §§ 73-74). Başka bir deyişle, iç hukuku veya Sözleşme’yi, özellikle Sözleşme’nin 8. maddesini ihlal edecek şekilde elde edilen bilgilerin delil olarak kabul edilmesi, Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen adillığe ilişkin gerekliliklerle kendiliğinden ters düşmemektedir. Yargılamanın bir bütün olarak adil bir nitelik taşıyıp taşımadığını araştırma görevi Mahkemeye aittir. Mahkeme, delillerin toplanma şekli de dâhil olmak üzere, yargılamanın, bir bütün olarak değerlendirildiğinde adil olup olmadığını incelemektedir ve bu durum, söz konusu yasaya aykırılığın incelenmesini ve Sözleşme tarafından korunan bir başka hakkın ihlalinin söz konusu olduğu durumlarda bu ihlalin niteliğinin incelenmesini gerektirmektedir (*Allan/Birleşik Krallık*, § 42).

62. Yargılamanın, bir bütün olarak değerlendirildiğinde adil olup olmadığı hususuna ilişkin olarak, bir ceza yargılamasında savunma makamının haklarına saygı gösterilip gösterilmediğini sorgulamak gerekmektedir. Dolayısıyla, özellikle başvuran tarafa, delil

unsurunun doğruluğunu sorgulama ve bu delil unsurunun kullanılmasına karşı çıkma imkânı verilip verilmediğini araştırmak gerekmektedir. Ayrıca delil unsurunun toplandığı koşulların, bu delilin güvenilirliği veya doğruluğu konusunda şüphe uyandırıp uyandırmadığı hususu da dâhil olmak üzere, delil unsurunun niteliğinin de dikkate alınması gerekmektedir. Elde edilen delil diğer unsurlarla desteklenmediğinde adillik sorununun muhakkak ortaya çıkmaması halinde, bu delil çok sağlam olduğunda ve herhangi bir şüphe oluşturmadığında, destekleyici nitelikteki diğer unsurlara daha az ihtiyaç duyulduğunu kaydetmek gerekmektedir (*Allan/Birleşik Krallık*, § 43). Öte yandan, Mahkemenin içtihatları, söz konusu delil unsurunun ceza yargılamasının sonucu için belirleyici olup olmadığı hususuna da büyük bir önem atfetmektedir (*İbrahim ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 254).

63. Bu değerlendirmeler, bununla birlikte, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı olduğu kanısına varılan bir tedbir aracılığıyla toplanan unsurların bir ceza yargılaması kapsamında kullanılması söz konusu olduğunda farklılık göstermektedir. Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal edecek şekilde elde edilen delillerin kullanılmasının, bu unsurların delil olarak kabul edilmesi şüphelinin mahkûm edilmesi için belirleyici olmasa bile, yargılamanın adilliği konusunda ciddi şüphelere yol açtığını birçok defa belirtmiştir (*Jalloh/Almanya* [BD], § 99). Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı olarak işkence veya diğer kötü muameleler yoluyla alınan itiraflara ilişkin olarak, Mahkeme, bu türden bir kullanımın Sözleşme'nin 6. maddesini kendiliğinden ihlal etmesi nedeniyle, olayların işkence, insanlık dışı muamele ya da aşağılayıcı muamele olarak nitelendirilmesinin pek önem arz etmediği kanısına varmıştır (*İbrahim ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 254). Aynı durum, doğrudan işkence eylemleri yoluyla toplanan maddi delillerin kullanılması hususunda da geçerlidir (*Jalloh/Almanya* [BD], § 105). İşkence kapsamında bulunan, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı bir muamele aracılığıyla elde edilen bu türden delillerin kullanılması, buna karşın, yalnızca Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlalinin yargılamanın sonucunu etkilediğinin, yani suçluluk kararı ya da ceza üzerinde bir etki yarattığının kanıtlanması halinde Sözleşme'nin 6. maddesine aykırı olmaktadır (bu davaya uygulanabildiği ölçüde (*mutatis mutandis*) bk., *El Haski/Belçika*, § 85). Bu ilkeler, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı muameleye maruz kalan kişinin bizzat sanık olması halinde de, üçüncü bir kişinin söz konusu olması durumunda da geçerli olmaktadır (*ibidem*, § 85). Özellikle Mahkeme, işkence yoluyla elde edilen delillerin bir davada kullanılmasının, kendisinden bu yolla deliller elde edilen kişinin sanıktan başka bir kişi olması halinde bile aleni bir adaletsizlik teşkil ettiği kanısına varmıştır (*Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, §§ 263 ve 267).

64. Ayrıca Sözleşme'nin 3. Maddesinin ihlal edildiği yönündeki tespit, Mahkemenin, bir başvuranın, polis huzurunda verdiği ifadelerin Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı yolların kullanımıyla alındığı yönündeki iddialarını ve yine ilgilinin yargılama makamının verdiği kararın dayandırıldığı dosyada bu türden delil unsurlarının kabul edilmesinin, dolayısıyla Sözleşme'nin 6. maddesinden doğan yargılamanın adilliğine ilişkin güvencelerin ihlalini oluşturduğu yönündeki iddiasını inceleyebilmesi için gerekli olmadığını belirtmek gerekmektedir (*Mehmet Duman/Türkiye*, § 42). Sözleşme'nin 3. maddesi bağlamındaki bir şikâyetin kabul edilemez olması durumunda bile, Mahkeme, davayı Sözleşme'nin 6. maddesi açısından inceleyebilmekte ve Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal edecek şekilde elde edilen

delillerin kullanılması nedeniyle Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varabilmektedir.

3. Gizli tutulan deliller ve duruşmaların kapalı yapılması

65. İlke olarak, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası, adli makamların kendilerine sunulan, lehte ya da aleyhte olan ilgili bütün delilleri savunma makamına bildirmelerini gerektirmektedir (*Rowe ve Davis/Birleşik Krallık* [BD], § 60). Bu bağlamda, ilgili ilkeler, başvurana “savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıkları” sağlayan, Sözleşme'nin 6. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendinden doğabilmektedir. Bununla birlikte, terörizme karşı mücadele alanında, istihbarat servisleri de dâhil olmak üzere, güvenlik güçlerinin oynadıkları önemli rol dikkate alındığında, bazı delil unsurları gizli tutulabilecektir.

66. *Rowe ve Davis* kararında (§ 60-62) Büyük Daire tarafından belirtilen, ceza yargılamalarında delil unsurlarını açıklama yükümlülüğüne ilişkin ilkeler aynı zamanda, terörizmle ilgili davalar için de geçerlidir. Mahkeme, *McKeown/Birleşik Krallık* davasında, usuli yönleri de dâhil olmak üzere, her ceza yargılamasının çekişmeli bir nitelik taşıması ve iddia makamı ile savunma makamı arasında silahların eşitliğini sağlaması gerektiğini hatırlatmıştır. Nitekim çekişmeli ceza yargılaması hakkı, savunma makamı için olduğu gibi, iddia makamı için de, diğer tarafça sunulan görüşlerden veya delil unsurlarından haberdar edilme imkânını gerektirmektedir. Dahası, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası, yargılama makamlarının, kendilerine sunulan lehte ya da aleyhte olan ilgili bütün delilleri savunma makamına bildirmelerini gerektirmektedir. Bununla birlikte, ilgili delilleri açıklama hakkı, mutlak bir hak değildir. Gerçekte, bir ceza yargılamasında, çatışan menfaatlerin varlığı, özellikle ulusal güvenlik ya da misilleme tehlikesi altındaki tanıkları koruma veya sanığın haklarıyla dengelenmesi gereken, suçların araştırılmasına ilişkin polis yöntemlerini gizli tutma gerekliliği tespit edilebilmektedir. Böylelikle, bazı ceza yargılamalarında, bir başka kişinin temel haklarını veya önemli bir kamu menfaatini koruyacak şekilde, bazı delillerin savunma makamından gizlenmesi gerekli olabilmektedir. Bu bağlamda, yalnızca kesinlikle gerekli olan, savunma makamının haklarını sınırlandıran tedbirler, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası bakımından meşrudur. Ayrıca, haklarının sınırlandırılması nedeniyle savunma makamının yaşadığı bütün zorluklar, adli makamlar önünde izlenen prosedürle yeterli bir şekilde telafi edilmelidir. Mahkemenin içtihatlarından, delillerin kamu menfaati adına savunma makamından gizlenmesi halinde, Mahkemenin bu türden bir tutumun mutlaka gerekli olup olmadığını belirtmekle görevli olmadığı, zira ilke olarak, kendilerine sunulan delilleri değerlendirme görevinin ulusal mahkemelere ait olduğu anlaşılmaktadır. Mahkemenin görevi, belirli bir durumda uygulanan karar verme sürecinin, mümkün olduğunca, çekişmeli yargılamaya ve silahların eşitliğine ilişkin gereklilikleri yerine getirip getirmediğini ve sanığın menfaatlerini korumaya yönelik güvenceleri içerip içermediğini denetlemekten ibarettir.

67. Ayrıca, bazı durumlarda, ulusal adli makamlar, kapalı bir duruşmanın yapılmasına karar verebilmektedirler (*Belachev/Rusya*, §§ 79-88). Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının metninde belirtildiği üzere, “duruşma salonuna giriş, küçüklerin menfaatlerinin veya davanın

taraflarının özel hayatının korunmasının bunu gerektirmesi halinde ya da mahkeme tarafından kesinlikle gerekli görüldüğü ölçüde, özel koşullarda, aleniyetin adaletin menfaatlerine zarar verecek nitelikte olması durumunda (...), duruşmanın tamamı ya da bir kısmı boyunca basına ve dinleyicilere yönelik olarak yasaklanabilmektedir”. Davaya ilişkin koşulların, ister tamamen ister kısmen olsun, kapalı duruşmayı kesinlikle gerekli kılması gerekmektedir. Gerçekte, kapalı bir duruşmanın yapılmasının bazen, Sözleşme’nin 6. maddesi bakımından, örnek olarak, bir tanığı ya da tanığın özel hayatını korumak veya adaletin yararına özgürce bilgi ve görüşlerin iletilmesini desteklemek için gerekli olduğu ortaya çıkabilmektedir (*Doorson/Hollanda*, § 70; *Jasper/Birleşik Krallık* [BD], § 52, ve *B. ve P./Birleşik Krallık*, § 37).

68. Mahkeme özellikle, *Riepan/Avusturya* davasında, güvenlik sorunlarının ceza yargılamalarında sıklıkla görüldüğünü, ancak bu sorunların duruşmaya dinleyicilerin katılmamasını haklı gösterdiği davaların oldukça nadir olduğunu belirtmiştir (*ibidem*, § 34). Nitekim güvenlik tedbirlerinin sıkı bir şekilde denetlenmesi ve gereklilik ilkesine uyması gerekmektedir. Adli makamlar, mahkeme salonunda emniyet ve güvenliği sağlamak için bütün olası çözümleri öngörmelidirler ve aynı amaca ulaşmaya imkân vermesi nedeniyle, daha katı olan bir başka tedbire nazaran daha az katı bir tedbiri tercih etmelidirler (*Krestovskiy/Rusya*, §§ 24-36). Ulusal bir mahkemenin kapalı bir duruşmaya karar vermesi durumunda, bu mahkeme, söz konusu tedbirin Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrası anlamında kesinlikle gerekli olduğunu gösteren yeterli gerekçeler sunarak, kararını haklı göstermekle yükümlüdür (*Chaushev ve diğerleri/Rusya*, §§ 22-24).

4. Gözaltı sırasında avukata erişim hakkı

69. Her sanığın bir avukat tarafından etkin bir şekilde savunulması hakkı, adil yargılamanın temel unsurları arasında yer almaktadır (*Salduz/Türkiye* [BD], § 51, *İbrahim ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 255, *Simeonovi/Bulgaristan* [BD], § 112, ve *Beuze/Belçika* [BD], § 123). Bu hak, “cezai alanda bir suçlamanın” bulunması halinde ve özellikle, bir şüphelinin yakalanmasının ardından, kişinin sorgulanıp sorgulanmadığına veya kişi hakkında ilgili dönem boyunca başka bir soruşturma tedbirinin uygulanması hususuna bakılmaksızın uygulanabilmektedir (*Beuze/Belçika*, § 123).

70. Bununla birlikte, bir avukata kısa sürede erişim, mutlak bir hak değildir ve istisnai koşullarda gecikebilmektedir. Mahkeme öncelikle, söz konusu sınırlamanın zorlayıcı nedenlerle haklı gösterilip gösterilmediğini araştırmalıdır. Ardından Mahkeme, bu sınırlamanın, yargılamanın genel olarak adilliği bakımından savunma makamının hakları açısından yol açabileceği zararı değerlendirmelidir (*İbrahim ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], § 257). Bu türden zorlayıcı nedenler, örnek olarak, belirli bir durumda yaşama, özgürlüğe veya fiziksel bütünlüğe ciddi bir zarar verilmesini önleme yönünde acil bir ihtiyacın bulunduğu ikna edici bir şekilde kanıtlanması halinde mevcut olmaktadır. Bu türden koşullarda, makamlar özellikle, olası bir terör saldırısı durumunda olduğu gibi, Sözleşme’nin 2. ve 3. maddeleri ile 5. maddesinin 1. fıkrası tarafından mağdurlar veya olası mağdurlar için güvence altına alınan hakları mecburen korumalıdır (*ibidem*, § 259). Buna

karşın, genel bir kaçma riski, avukata erişimin sınırlandırılmasını haklı gösteren zorlayıcı bir neden olarak değerlendirilemez (*ibidem*, § 259); bu durum, avukata erişimin sınırlandırılmasının makamların idari bir uygulamasından kaynaklanması halinde de geçerlidir (*Simeonovi/Bulgaristan* [BD], § 130).

71. Avukata erişim hakkıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için, 6. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne (ceza yönü) bakınız.⁷

⁷ [6. Madde Rehberi \(Ceza Yönü\) – Adil Yargılanma Hakkı.](#)

IV. Terörizme Karşı Alınan Çeşitli Tedbirler

A. Ev hapsi

Sözleşme'nin 5. Maddesi

“1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

- a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;
- b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
- c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;
- d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;
- e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;
- f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

3. İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önünde çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve, eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.”

Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi

“1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgâhını seçebilme hakkına sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir.

3. Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve yasayla öngörülmuş sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, yasayla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir.”

72. Mahkeme, *De Tommaso/İtalya* [BD] davasında, toplum için tehlike oluşturduğu kabul edilen bir kişi hakkında polis tedbirlerinin uygulanması hakkında karar verme fırsatı bulmuştur. Bu davada, başvuranın toplum için tehlike arz ettiğini gözlemleyen Bari Mahkemesi, başvuran hakkında iki yıllık bir süreyle özel polis gözetimi altında tutulma tedbirini uygulamıştır. Bu tedbir; haftada bir kez polisin huzuruna çıkma, bir aylık bir süre içinde iş arama, belirli bir şehirde yaşama ve ikamet yerini değiştirmeme, hakkında mahkûmiyet kararı verilen ve önleyici tedbirlere ya da güvenlik tedbirlerine tabi tutulan kişilerle sık sık görüşmeme, her gece 22.00 - 06.00 saatleri arasında kendi evinde kalma, herhangi bir silah bulundurmama ya da taşımama, kafe, meyhane, kumar salonları ve umumhanelere sık sık gitmeme ve halka açık toplantılara katılmama, cep telefonu ve radyo cihazı kullanmama ve “ilgili yükümlülükleri belirten belgeyi” üzerinde taşıma ve polis yetkilisinin isteği üzerine bu belgeyi gösterme gibi yükümlülükleri kapsamaktaydı.

73. Mahkeme, uygulanan tedbirlerin Sözleşme'nin 5. maddesi anlamında özgürlükten yoksun bırakma olarak değerlendirilmediği kanaatine varmıştır. Mahkeme özellikle, başvuranın gün boyunca dışarı çıkma özgürlüğü konusunda herhangi bir sınırlamaya maruz kalmadığını ve ilgilinin böylelikle sosyal hayatını sürdürme ve dışarıyla ilişkileri devam ettirme imkânına sahip olduğunu vurgulamıştır (*Guzzardi/İtalya* kararıyla karşılaştırınız). Bununla birlikte, Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin söz konusu tedbirler hakkında uygulandığı ve somut olayda ihlal edildiği kanısına varmıştır. Mahkeme, mevcut davada uygulanabilir kanunun belirsiz ve son derece genel ifadelerle yazılmış olduğunu tespit etmiştir. Önleyici tedbirlerin uygulanabileceği kişiler ve bazı tedbirlerin içeriği, Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesinden doğan öngörülebilirlik koşullarını yerine getirmek için yeterli bir belirlilik ve açıklıkla tanımlanmamıştır.

B. Mülke el koyma

Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi

“Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelere uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka hâlel getirmez.”

74. Mülke el koyma, organize suçlarla mücadelede caydırıcı bir araç olarak kullanılabilir (Phillips/Birleşik Krallık, § 52). Dolayısıyla, bu türden bir el koyma, özellikle Sözleşmeciler Devletlere para cezalarının ödenmesini sağlamak için mülklerin kullanımını düzenleme imkânı veren, Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinin ikinci fıkrasının uygulama alanına girmesi nedeniyle, söz konusu madde kapsamında bazı sorunları ortaya koyabilmektedir (özellikle bk., Grifhorst/Fransa, 81-106). Bununla birlikte, ikinci fıkra, birinci fıkranın birinci cümlesinde belirtilen genel ilke ışığında yorumlanmalıdır ve dolayısıyla, kullanılan araçlar ile aranan amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmalıdır (Aboufadda/Fransa (k.k.), § 22).

75. Mahkemenin bu konuya ilişkin içtihatlarından, mülkiyete saygı hakkına yönelik her türlü müdahalenin, toplumun genel menfaatine ilişkin gereklilikler ile kişinin temel haklarının korunmasının gereklilikleri arasında “adil dengeyi” kurması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu alanda, Devletler, hem uygulama koşullarını seçmek hem de bunların sonuçlarının söz konusu kanunun amacına ulaşma kaygısıyla, genel menfaat çerçevesinde meşru olup olmadığını değerlendirmek için geniş bir takdir yetkisine sahiptirler (Grifhorst/Fransa, §§ 82-83). Mülke el koyma, kanun tarafından öngörülmeli ve genel menfaatle ilgili bir amaç taşımalıdır. Suç ve terörizmle mücadele, ilke olarak, bu türden bir amacın kapsamına girmektedir. Orantılığa ilişkin olarak, Mahkeme daha önce, ceza davalarında malvarlığına el koymanın, hem birçok Sözleşmeciler Devletin hukuk düzeninde hem de uluslararası planda önemli bir yer edindiğinin ve söz konusu el koymanın hâlihazırda yalnızca delil aracı olarak değil, aynı zamanda bir suçtan bağımsız bir ceza olarak da kullanıldığının altını çizmiştir (Aboufadda/Fransa (k.k.), § 27).

76. Mahkeme, Aboufadda/Fransa davasında (k.k.), yasal bir karineyi incelemeye davet edilmiştir. Söz konusu kanuna göre, en az beş yıl hapis cezasıyla cezalandırılan bir suç işleyen ve yaşam tarzına karşılık gelen kaynakları veya sahip olduğu mülklerin kaynağını haklı gösteremeyen bir kişiyle devamlı bir ilişki halinde bulunan kişilerin, kaynağı hileli olan mülklerden bilerek yararlandıkları varsayılmaktadır. Dolayısıyla, kişilerin kaynağını kanıtlayamadıkları mülklerin tamamına ya da bir kısmına, ek bir ceza olarak el

konulabilmektedir. Bu davada, Mahkeme, başvuruların mülklerine saygı hakkına yönelik müdahalenin izlenen genel menfaate ilişkin amaçla orantısız olmadığı kanaatine varmıştır. Mahkeme özellikle, ulusal mahkemelerin ilgililere ait olan eve ceza olarak tamamen el konulması yönündeki kararının, başvuruların suçlu oldukları ve bilhassa yerel düzeyde geniş çaplı bir uyuşturucu kaçakçılığı bağlamında gerçekleştirilen ciddi eylemlerin sert bir şekilde cezalandırılmasına ilişkin meşru isteğin bir ifadesini yansıttığını kaydetmiştir.

C. Yayın izninin iptali

Sözleşme'nin 10. Maddesi

“1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

77. Mahkeme, terör örgütüne ilişkin bazı tanımlama şekillerinin ve özellikle bu türden bir örgütün övülmesinin, terörizme olan desteğin ve şiddete ve nefrete yönelik kışkırtmanın bir göstergesi olarak değerlendirilebileceğini uzun bir süreden beri kabul etmiştir. Aynı şekilde, Mahkeme, bir saldırının failini öven mesajların yayımlanmasının, bir saldırının mağdurlarını aşağılamanın, terör örgütlerini finanse etme çağrısının veya diğer benzer davranışların terör şiddetini kışkırtma eylemleri teşkil edebileceğini kabul etmektedir (*Yavuz ve Yaylalı/Türkiye*, § 51).

78. Mahkeme, *ROJ TV A/S/Danimarka* (k.k.) davasında, terör örgütünü öven televizyon programlarının yayımlanması hakkında karar verme fırsatı bulmuştur. Bir televizyon şirketi, PKK terör örgütünü öven programlar yayımladığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir. Ulusal mahkemeler, PKK'nın (Avrupa Birliği, Kanada, ABD, Avustralya ve Birleşik Krallık'ta terör örgütlerine ilişkin listede yer almaktadır) Ceza Kanunu anlamında terör suçları işlediği ya da işlediğinin anlaşıldığı kanısına varmışlardır. Başvuran şirket, bu örgüt tarafından işlenen terör suçlarını övmekten suçlu bulunmuş ve şirketin yayın izni iptal edilmiştir. Mahkeme öncelikle, ulusal mahkemelerin verdikleri kararları ilgili olayların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandırmadıklarını belirten herhangi bir unsurun bulunmadığı kanaatine varmıştır.

79. Sözleşme'nin 17. maddesinin (hakları kötüye kullanma yasağı) somut olayda uygulanabilir olup olmadığı hususuna ilişkin olarak, Mahkeme, çatışmalarda yer almak için

tekrarlanan teşvikler, PKK'ya veya silahlı mücadeleye katılmaya yönelik teşvikler ve ölen PKK savaşçılarının kahraman gibi resmedilmesiyle birlikte haberlerin bir kısmının, bu terör örgütü lehine propaganda oluşturduğu ve yalnızca bir sempatinin ifadesi olarak değerlendirilemeyeceği yönünde ulusal mahkemelerin vardıkları sonuçlara büyük bir önem atfetmiştir. Mahkeme, programların içeriğini, bunların gösterilmesini ve aralarındaki bağlantıyı dikkate alarak, davanın PKK'nın terör faaliyetlerinin özendirilmesiyle ilgili olduğu kanısına varmıştır. Mahkeme aynı zamanda, ulusal mahkemeler gibi, olayların meydana geldiği tarihte, PKK'nın önemli bir ölçüde başvuran şirketi finanse ettiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 17. maddesini dikkate alarak, başvurunun Sözleşme'nin 10. maddesiyle korunan ifade özgürlüğünün uygulama alanının dışında kaldığı kanaatine varmıştır.

D. Siyasi partilerin kapatılması⁸

Sözleşme'nin 11. Maddesi

“1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncı yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”

80. Siyasi partiler, Sözleşme'nin 11. maddesiyle korunan dernek kurma özgürlüğünden yararlanmaktadırlar (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi/Türkiye*, § 25). Gerçekte siyasi partilerin rolü dikkate alındığında, bu partiler hakkında alınan her türlü tedbir, dernek kurma özgürlüğünü ve dolayısıyla, söz konusu olan ülkede demokrasinin durumunu etkilemektedir (*ibidem*, § 31).

81. Aynı zamanda, Sözleşme'nin 11. maddesiyle ve Sözleşme'nin 9. ve 10. maddeleriyle güvence altına alınan özgürlükler, Devletin makamlarını, faaliyetleriyle kurumları tehlikeye atan bir derneğe karşı kurumlarını koruma hakkından yoksun bırakamayacaktır. Bu bağlamda, Mahkemenin içtihatları, demokratik toplumun savunulmasına ilişkin gereklilikler ile bireysel hakların korunmasının gerekleri arasında belirli bir uzlaşma şeklinin Sözleşme sisteminin yapısında bulunduğunu göstermektedir. Bu türden bir uzlaşma, makamların müdahalesinin Sözleşme'nin 11. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak yapılmasını gerektirmektedir (bu davaya uygulanabildiği ölçüde (*mutatis mutandis*) bk., *Refah Partisi ve diğerleri/Türkiye* [BD], § 96).

⁸ bk. mevcut rehberin “11. Madde” ile ilgili kısmı.

82. Bu bağlamda, Mahkemenin içtihatları, bir siyasi partinin uyması gereken iki önemli ilkeyi düzenlemektedir. Birinci olarak, bir parti tarafından kullanılan araçlar her açıdan yasal ve demokratik olmalıdır. İkinci olarak, bir parti tarafından önerilen siyasi proje, temel demokratik ilkelerle uyumlu olmalıdır. Bu durumda mutlaka, sorumluları şiddete başvurmayaya teşvik eden veya demokrasiye riayet etmeyen veya demokrasinin yıkılmasını ve Mahkemenin tanıdığı hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesini amaçlayan bir siyasi projeyi öneren bir siyasi partinin, bu gerekçelerle verilen cezalara karşı Sözleşme'nin korumasından yararlanamayacağı sonucuna varılmaktadır (*Refah Partisi ve diğerleri/Türkiye* [BD], § 98).

83. Mahkeme, *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya* davasında, terör örgütüyle bağları nedeniyle siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin içtihadını düzenleme fırsatı bulmuştur. Bu davada, Yüksek İspanyol Mahkemesi, iki siyasi partinin özellikle eylemlerini ve yöntemlerini haklı göstererek bir terör örgütünü desteklediği gerekçesiyle, bu partilerin kapatılmasına karar vermiştir. Bu karar, ardından Anayasa Mahkemesi tarafından onanmıştır. Mahkeme, ulusal mahkemelerin vardıkları sonuçlara katılmıştır. Mahkeme, başvuran siyasi partilere atfedilen eylem ve konuşmaların, kendileri tarafından tasarlanan ve savunulan ve “demokratik toplum” kavramıyla çelişen bir toplum modelinin net bir görünümünü ortaya koyan bir bütünü oluşturduğu kanısına varmıştır. Sonuç olarak, Mahkeme, ulusal adli makamların verdikleri kararın, Devletlerin sahip oldukları azaltılmış takdir yetkisi kapsamında bile, “zorunlu bir sosyal ihtiyaca” karşılık geldiğinin makul olarak kabul edilebileceği kanaatine varmıştır.

E. Yurt dışına çıkış yasağı

Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. Maddesi

“1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgâhını seçebilme hakkına sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir.

3. Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve yasayla öngörülmuş sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, yasayla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir.”

84. Terörizme karşı mücadele bağlamında yurt dışına çıkış yasağına ilişkin tedbirler, hem Sözleşme'nin 8. maddesi hem de Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi açısından bazı sorunları ortaya koyabilmektedir.

85. Uygulamada, bu yasaklama, bir vatandaşın pasaportunun iptal edildiği veya pasaportunun süresinin uzatılmasına ilişkin talebin reddedildiği davalardaki durumda olduğu gibi, açıkça veya zımnen getirilebilmektedir.

86. *İletmiş/Türkiye* davası, uzun yıllar boyunca Devletin aleyhine bölücü faaliyetlerden dolayı suçlanan başvuranın pasaportuna el konulması ve pasaportunun iade edilmemesi tedbiriyle ilgilidir. Mahkeme, bu türden bir tedbirin, ilgilinin evlendiği ve iki çocuğunun dünyaya geldiği Almanya’da ailesiyle birlikte on yedi yıldan beri yaşaması nedeniyle, ilgilinin özel hayatına saygı hakkını kullanmasına yönelik bir müdahale teşkil ettiği kanısına varmıştır. Demokratik bir toplumda müdahalenin gerekliliğine ilişkin olarak, Mahkeme, yargılama, herhangi bir gelişme kaydetmeksizin, ne kadar uzarsa ve başvuranın aleyhine herhangi bir delilin bulunmaması ne kadar devam ederse, meşru amaca ilişkin menfaatin o denli önemini kaybedeceği kanısına varmıştır. Bu durumda, ne kadar zaman geçerse, özel hayata saygı hakkına ilişkin menfaatin, ulusal güvenliğin gereklerine veya suçların önlenmesine nazaran o kadar üstün geleceği sonucuna varılmaktadır. Bu davada, Mahkeme, yurt dışına çıkış yasağının devamının, Sözleşme’nin 8. maddesi anlamında “zorunlu bir sosyal ihtiyaca” karşılık gelmediği sonucuna varmıştır (ayrıca, pasaportun verilmesine ilişkin idari sınırlamayla ve ailesiyle yurt dışında yaşayan bir başvuranın pasaportunun süresinin uzatılmasının ulusal makamlar tarafından reddedilmesiyle ilgili olarak, bk. *Paşaoğlu/Türkiye*).

F. Vatandaşlıktan çıkarma

Sözleşme’nin 8. Maddesi

“1. Herkes özel hayatına ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

87. Mahkeme, *K2/Birleşik Krallık* (k.k.) davasında, ilk defa, terörizm ve ulusal güvenlik bağlamında vatandaşlıktan çıkarma hususunu ele almıştır. Bu davada, başvuran, İngiliz vatandaşlığına alınmıştır. Başvuran, şartlı tahliye koşullarını ihlal edecek şekilde Birleşik Krallık’tan ayrılmıştır. Başvuran, yurt dışında bulunduğu sırada İçişleri Bakanı’nın emri üzerine vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Ulusal makamlar ayrıca, başvuranın terör olaylarına karıştığı ve aşırılık yanlısı gruplarla bağlarının olduğu gerekçesiyle, yurda girişini yasaklamışlardır. Mahkeme önünde, başvuran, aile hayatına ve özel hayatına saygı hakkının (8. madde) ihlali olarak değerlendirdiği, hakkında alınan tedbirlerden şikâyetçi olmuştur. Başvuran aynı zamanda, kendi ifadesine göre, ulusal güvenlik kapsamına giren aleyhte belgelerin bildirilmesinin çok sınırlı olması ve yurda girişinin yasaklanmasının, yargılamaya etkin olarak katılmasını engellemesi nedeniyle, Sözleşme’nin 8. maddesinden doğan haklarına etkin bir şekilde saygı gösterilmesini sağlayabilecek yeterli usuli güvencelerin mevcut olmadığını ileri sürmüştür.

88. Mahkeme, davayı *Ramadan/Malta* kararından doğan ilkeler ışığında incelemiştir. Mahkeme özellikle, başvuran hakkında verilen kararın keyfi olup olmadığını ve bu kararın sonuçlarının Sözleşme'nin 8. maddesini ihlal edip etmediğini araştırmıştır. Bu bağlamda, Mahkeme, vatandaşlıktan çıkarmanın keyfi bir nitelik taşıyıp taşımadığını tespit edebilmek için, tedbirin kanunla öngörülüp öngörülmediğini, gereken usuli güvenceleri içerip içermediğini ve makamların ivedilik ve özenle hareket edip etmediklerini belirlemesi gerektiği kanısına varmıştır. Mahkeme öte yandan, “keyfilğin bulunmaması” kavramının orantılılığa ilişkin kriterden daha sıkı bir kriter olduğunu tespit etmiştir.

89. Mevcut durumda, Mahkeme, başvuran hakkında uygulanan vatandaşlıktan çıkarma tedbirinin keyfi olmadığı kanaatine varmıştır. Başvuranın yalnızca dosyadaki unsurlardan bazılarına erişebilmesi ve temyiz aşamasındaki yargılamaya etkin olarak katılmasının yurda giriş yasağından dolayı engellenmesi nedeniyle, iç hukuktaki yargılama kapsamında usuli güvencelerden yararlanamadığı yönündeki şikâyetine ilişkin olarak, Mahkeme, iç hukuktaki yargılamanın, Sözleşme'nin 8. maddesinin gereklilikleriyle uyumlu bir şekilde yürütüldüğünü ve ulusal mahkemelerin vardıkları sonuçları sorgulama görevinin kendisine ait olmadığını gözlemlemiştir. Son olarak, vatandaşlıktan çıkarmanın sonuçlarına ilişkin olarak, Mahkeme, başvuranın Sudan vatandaşlığını aldığını ve dolayısıyla söz konusu tedbirin kendisini vatandaşlıktan yoksun bırakmadığını kaydetmiştir. Mahkeme öte yandan, başvuranın eşinin ve çocuğunun Birleşik Krallık'ta yaşadıkları yönündeki iddiasını desteklemek amacıyla herhangi bir unsur sunmadığını gözlemlemiştir. Bu nedenle, Mahkeme, başvuranın eşinin ve çocuğunun her halükârda Sudan'da ilgiliye katılma ve hatta Sudan'a yerleşme konusunda özgür olduklarını belirtmiştir. Sonuç olarak, Mahkeme, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

G. Uluslararası yaptırım rejimi kapsamında alınan tedbirler

Sözleşme'nin 6. Maddesi

“1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak, makul bir süre içinde ve hakkaniyete uygun olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

90. Özellikle mevcut şekillerde terörizme karşı mücadele, Devletlerin, bir suçun usulüne uygun olarak cezalandırılması dışında, bilhassa uluslararası yaptırım rejimi kapsamında cezalandırıcı idari ve adli tedbirler almalarını gerektirebilmektedir (*Nada/İsviçre* [BD] ve *Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD]).

91. Terörizmle ilgili olmayan, *Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* davasında, Mahkeme tarafından verilen karar, Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) Güvenlik Konseyinin 1483 sayılı Kararı uyarınca, mülklere el konulmasına itiraz etmek için bir mahkemeye erişimle ilgilidir. Başvuran, bir şirket olan ikinci başvuranın Müdürü'dür ve Güvenlik Konseyine göre, Saddam Hüseyin rejimi altında Irak gizli servislerinin finans sorumlusudur. Güvenlik Konseyi tarafından uygulanan yaptırım rejimi kapsamında, başvuranlar cezalara ilişkin listeye kaydedilmişlerdir ve ilgililerin mülklerine, Irak Gelişim Fonuna devredilmesi

için el konulmuştur. İlgililer, İsviçre Mahkemeleri önünde el koyma kararlarına karşı itiraz etmişler, ancak bir netice alamamışlardır ve bu mahkemeler, başvuruların isimlerinin gerçekte Cezalandırma Komitesi tarafından düzenlenen listelerde yer alıp almadığını ve ilgili mülklerin başvuranlara ait olup olmadığını denetlemekle yetinmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Mahkeme önünde, başvurular, Sözleşme'nin 6. maddesini (hukuk yönü) ihlal edecek şekilde mahkemeye erişim haklarına orantısız bir sınırlama getirilmesinden şikâyet etmişlerdir. Mahkeme, Güvenlik Konseyinin 1483 sayılı Kararı ile Sözleşme'nin 6. maddesi arasında, bir yandan, Sözleşme'den doğan yükümlülükler ile diğer yandan, Birleşmiş Milletler Şartı'ndan doğan yükümlülükler arasında hiyerarşinin belirlenmesini gerektirebilecek bir çatışmanın bulunup bulunmadığı hususuyla karşı karşıya kalmıştır. Şart'ın 24. maddesinin 2. fıkrasının, Güvenlik Konseyini, BM'nin amaçlarına ve ilkelerine uygun olarak hareket etmekle yükümlü kılması nedeniyle, Güvenlik Konseyinin üye Devletlere, insan haklarının korunması konusunda temel ilkelere aykırı olabilecek herhangi bir yükümlülük getirmediğinin varsayılması gerektiği kanaatine varmıştır. Sonuç olarak, Güvenlik Konseyi, verdiği bir kararda, Devletlerin uluslararası insan hakları hukukuna aykırı tedbirler almaları yönündeki isteğini ifade eden açık ve anlaşılır bir dil kullanmadığı sürece, Mahkeme, “sistemik bir uyum ruhu içinde”, Şart'ın 103. maddesinde yer alan üstünlük kuralının uygulanmasına yol açacak nitelikte bir yükümlülük çatışmasının bulunmadığını varsayacaktır. Dolayısıyla, Güvenlik Konseyinin bir karar metninde belirsizlik olması durumunda, Mahkeme, şayet mümkünse, Sözleşme'nin gereklerine en uygun olan ve her türlü yükümlülük çatışmasını önlemeye imkân veren yorumu kabul etmelidir. Davaya ilişkin koşullarda, Mahkeme, 1483 sayılı Karar'da, ulusal mahkemelerin bu Karar uyarınca ulusal düzeyde alınan tedbirleri insan haklarına saygı açısından denetlemelerini açıkça yasaklayan herhangi bir unsurun bulunmadığı kanısına varmıştır. Nitekim bir kararın, yargısal denetim imkânını açıkça göz ardı etmemesi durumunda, bu kararın, Devletlere, uygulanmasında keyfiliği önlemek için bu türden bir denetimi yapma konusunda izin verdiği anlaşılmalıdır; söz konusu çatışan menfaatler arasında adil dengeyi sürdürmek söz konusudur. Aynı görüşler doğrultusunda, keyfiliğin bulunmamasını sağlamak için yargısal denetim imkânı olmaksızın, Güvenlik Konseyinin kararının uygulanması, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında Devlete sorumluluk yükleyebilecektir. Birleşmiş Milletler Şartı'ndan doğan yükümlülükler ile Sözleşme'den doğan yükümlülükler arasında herhangi bir çatışmanın bulunmaması nedeniyle, Mahkeme, 103. maddeden doğan hukuki yükümlülükler hiyerarşisi ve gerçekte, eşdeğer koruma kriterinin uygulanması hususlarının incelenmesine gerek olmadığı kanaatine varmıştır (bk., [Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda](#) [BD]).

92. Mahkeme, somut olayda, başvuruların, Yaptırımlar Komitesi listelerine kaydedilmelerin keyfilik nedeniyle zarar gördüğünü doğrulamak için delil unsurları sunma imkânına sahip olmadıkları sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre, el koyma tedbirine on yıl boyunca itiraz etme imkânı olmayışını “demokratik bir toplumda kabul etmek zordur”. Mahkeme ayrıca, Yaptırımlar Komitesi önünde kayıttan silme prosedürlerinin, davalı Devlet düzeyinde uygun bir adli incelemenin yerini alamayacağını ve bu prosedürlerin çok sayıda uluslararası ortamda konu olduğu “ciddi, tekrarlanan ve benzer” eleştirileri dikkate alarak yokluğunun telafi edilemeyeceğini saptamıştır. Netice itibarıyla, Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

V. Özel Hayat ve Aile Hayatı

Sözleşme'nin 8. Maddesi

- “ 1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir. ”

1. Terörist olduğu iddia edilen şahısların cesetlerinin defin için iadesi

93. Mahkeme, ulusal makamların, terörist olduğu iddia edilen şahısların cesetlerinin yakınlarına iade etmeyi reddetmeleri ile ilgili çok sayıda davayı incelemiştir (bk. özellikle, [Sabanchiyeva ve diğerleri/Rusya](#) ve [Gülbahar Özer ve Yusuf Özer/Türkiye](#)). [Sabanchiyeva ve diğerleri/Rusya](#) davasında, başvuranların akrabaları, güvenlik güçleri ile girdikleri çatışma sırasında öldürülmüşlerdir. Başvuranlar tarafından cesetlerde kimlik tespiti yapılması sonrasında, başvuranlar defin işlemleri için cesetlerin iade edilmesi talebinde bulunmuş olsalar da, ulusal makamlar bunların yakılmasına karar vermişlerdir. Bu bağlamda, ulusal makamlar, bir terör eyleminin kesintiye uğradığı sırada ölen teröristlerin cesetlerinin iadesini yasaklayan iç hukuk hükümlerini ileri sürmüşlerdir.

94. Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında yapmış olduğu incelemede, ihtilaf konusu kararın, kamu düzenine yönelik sıkıntıları önlemek ve terör eylemleri kurbanları da dâhil olmak üzere başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla kamu güvenliği yararına haklı görülebileceği kanaatine varmıştır. Mahkeme ayrıca, makamların ihtilaf konusu müdahaleyi düzenlerken, terör eylemlerinin halk üzerindeki bilgilendirici ve psikolojik etkisini mümkün olduğunca sınırlama ve söz konusu eylemlerin kurbanlarının yakınlarının duyarlılığını korumak üzere harekete geçme hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. Mahkemeye göre, bu tür tedbirler şüphesiz, başvuranların, cenaze ve defin işlemlerinin tarihi, yeri ve seyirini belirleme ve hatta söz konusu sürece doğrudan müdahale etme imkânını sınırlama niteliği taşımaktadır.

95. Ancak Mahkeme, başvuranların cenaze töreninden tamamen uzakta tutulduklarını ve yakınlarına son bir hürmet gösterme imkânı tanınmadığını belirterek, ulusal makamların durumları münferit olarak değerlendirmedikleri sonucuna varmıştır. Nitekim yorumlandığı şekliyle kanun, otomatik bir ret öngörmekteydi ve dolayısıyla makamlar meşru amaçlara ulaşmanın başka yolları olup olmadığını araştırarak durumda değillerdi. Bu nedenle Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirin yarışan menfaatler arasında adil bir denge gözetmediği kanaatine varmıştır.

2. Tutulan şahısların aileleri ile iletişimlerini sürdürme hakkı

96. Mahkeme daha önce, bilhassa organize suç bağlamında tutuklu olan şahısların aileleri ile irtibatlarını sürdürme hakkı ile ilgili olarak karar verme fırsatı bulmuştur (bk. diğer kararlar arasında, [Messina/İtalya \(no.2\)](#) Ayrıntılı bilgi için, bk. ayrıca 8. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi)⁹. Bu bağlamda, ulusal makamlar özellikle aile ziyaretlerinin sayısını sınırlandırabilir ve bir tutukluyu spesifik bir cezaevi rejimine tabi tutabilir.

97. [Öcalan/Türkiye \(no.2\)](#) davasında, PKK'nın lideri olan başvuran, aile üyeleriyle irtibatlarını, telefon görüşmelerini, yazışmalarını ve ziyaretlerini etkileyen kısıtlamalar nedeniyle bilhassa aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasında bulunmuştur. Mahkeme, Sözleşme'ye taraf çok sayıda Devlette, tehlike arz eden tutuklular için geliştirilmiş güvenlik rejimlerinin mevcut olduğunu gözlemlemiştir. Mahkeme, söz konusu rejimlerin, cezaevi ve kamu düzeni için belli bir risk oluşturan tutukluların dış dünya ile iletişimlerine yönelik denetimlerin sıkılaştırılmasına dayandığını da eklemiştir. Bu nedenle, başvurana özel bir tutukluluk rejimi uygulamanın gerekliliğinden şüphe edemeyeceğini ifade etmiştir. Mahkeme, başvuranın ailesi ile iletişim kurmaya ilişkin kişisel menfaatler ile dış dünya ile temaslarını kısıtlamaya yönelik genel menfaatler arasında denge kurma ile ilgili olarak, cezaevi yetkililerinin, ilgilinin mümkün olduğunca akrabaları ile irtibat kurmasına yardımcı olmaya çalıştıklarını tespit etmiştir. Nitekim ziyaretçi sayısında kısıtlama olmaksızın, haftada bir defa ziyaretlere izin verilmiştir. Öte yandan, Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi'nin tavsiyelerine uygun hareket eden cezaevi yetkilileri, başvuranın ziyaretçileriyle bir masa etrafında görüşmesine izin vermişlerdir. Aynı zamanda dava dosyasından, telefon görüşmelerine izin verildiği de anlaşılmaktadır. İlgili şahıs ile aile üyeleri arasında yapılan yazışmalar, başvuran tarafından kurulmuş olan PKK terör örgütünün faaliyetleri ile ilgili haberleşmeleri önlemeyi amaçlayan kontrol ve sansürü bir kenara koyarsak, olağan şekilde işlemekteydi. Bu değerlendirmeler ışığında, Mahkeme, başvuranın aile hayatına saygı hakkına yönelik kısıtlamaların, Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrası anlamında, demokratik bir toplumda dirlik ve düzenin korunması ile suç işlenmesinin önlenmesi için gerekli olan eşiği aşmadığı kanaatine varmıştır.

98. Kişilerin tutuldukları yerler de bazı durumlarda Sözleşme'nin 8. maddesi açısından sorun teşkil edebilmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için, 8. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne¹⁰ bakınız.

99. ETA üyesi üç kişinin, Fransa'da ailelerinden yaklaşık 800 kilometre uzaklıkta bulunan bir cezaevinde tutuklu bulunmaları ile ilgili olan [Labaca Larrea ve diğerleri/Fransa](#) (k.k.) (§ 52) davasında, Mahkeme, başvuranların bu kuruma nakledilmelerinin, ziyaret haklarına kayda değer derecede engel teşkil edecek nitelikte olmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Nitekim Mahkeme, bir kişinin, her türlü ziyareti gerçekten çok zor hatta imkânsız kılacak derecede ailesinden uzakta olan bir cezaevinde tutulmasının bazı özel durumlarda tutuklunun aile hayatına bir müdahale teşkil edebileceğini kabul etmiştir. Ancak mevcut davada bu tür

⁹ 8. Madde Rehberi – Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı

¹⁰ 8. Madde Rehberi – Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı

koşulların söz konusu olmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Esasen, dava dosyasından, başvuruların kuzey ve orta Fransa’da sorguya çekilmeden önce, uzunca bir süre boyunca saklandıkları anlaşılmaktadır. İlgililer daha sonrasında, Lyon-Corbas’a nakil edilmeden önce, Paris’te, davanın görüldüğü sorgu mahkemesinin bulunduğu bir yerin yakınında bir yere hapsedilmişlerdir. Mahkeme, başvuruların ilk olarak gönderildiği Paris cezaevinin, yakınlarının evlerine, ihtilaf konusu nakil işlemi sonrasında hapsedildikleri Lyon-Corbas’daki cezaeviyle aynı mesafede bulunduğunu belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, mesafe bir kenara koyulursa, başvuruların, aile ziyaretlerinin sayısında sınırlamalara yol açan ya da söz konusu görüşmelerin güvenlik tedbirleri gerektiren özel tutukluluk rejimine maruz kaldıkları iddiasında bulunmadıklarını da gözlemlemektedir. Dolayısıyla, başvurular, başkaca herhangi bir nedenle, ziyaret haklarını ya da telefon izinlerini kısıtlayıcı ya da sınırlandırıcı tedbirlere maruz kalmamışlardır. Aksine, Hükümet tarafından ibraz edilen ve başvurularca itiraz edilmeyen belgeler, ilgililerin yakınlarıyla çok sayıda ziyaret ve telefon görüşmesi gerçekleştirdiklerini kanıtlamıştır. Üstelik yakınları tarafından yapılan seyahatlerin başa çıkılmaz ya da çözülmesi çok zor sorunlar doğurduğuna ilişkin hiçbir kanıt bulunmamaktaydı. Mahkeme, bu gerekçelerden ötürü, başvuruların yakındığı engellerin, Sözleşme’nin 8. maddesinin 1. fıkrası açısından aile hayatına saygı haklarına bir “müdahale” teşkil etmek için yeterli olmadığı sonucuna varmış ve söz konusu şikâyetin açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

100. [Fraile Iturralde/İspanya](#) (k.k.) davasında, Mahkeme, İspanyol makamlarının bir yandan bu politikanın, tutuklular ile suç çevreleri arasındaki bağları koparmayı amaçladığı, öte yandan başvuranın ETA üyesi olduğunu hiçbir zaman inkâr etmediği değerlendirmesinde bulunarak, terörizm nedeniyle mahkûm edilmiş bir ETA üyesi olan başvuranın, ailesinin yaşadığı yere daha yakın bir cezaevine nakledilmesini kabul etmemelerini doğru bulmuştur. Mahkeme aynı zamanda, ETA silahlı mücadeleden vazgeçtiği için, İspanyol makamların tutukluların nakil sorununu yeniden gözden geçirmeyi taahhüt ettiklerini de kaydetmiştir.

101. Mahkeme aynı zamanda, bir tutuklunun yakınının cenazesine katılmasına izin verilip verilmemesi sorunuyla ilgili olarak da karar vermiştir. Mahkeme, bu konuda verilen bir ret cevabının, ilgililerin özel hayat ve aile hayatına saygı haklarını kullanmalarına bir müdahale teşkil ettiğine hükmetmiştir ([Ploski/Polonya](#), § 32). Yakın zaman önce görülen [Guimon/Fransa](#) davasında, başvuran terörle ilgili ağır suçlar nedeniyle on bir yıldır özgürlüğünden yoksun bırakılmıştı. Başvuran, vefat eden babasının mezarına gitmek için refakatçi eşliğinde çıkış izni talebinde bulunmuştur. Bu talep ve başvuranın müracaatları lojistik nedenlerden ötürü reddedilmiştir. Mahkeme, adli makamların başvuranın talebini titizlikle inceledikleri ve babasının vefatının refakatçiyle birlikte çıkış iznini haklı gösterebilecek istisnai bir gerekçe olduğuna karar verdiklerini; ancak yine de iki nedenden ötürü –bir yandan, terör eylemleri nedeniyle çok sayıda hapis cezasına çarptırılan ve ETA örgütü üyeliğine devam eden başvuranın suç profili nedeniyle; öte yandan, verilen süre içerisinde yani altı gün içerisinde takviye bir eskort oluşturmanın mümkün olmaması nedeniyle- söz konusu talebi reddettiklerini belirtmiştir. Mahkeme, davanın koşullarında, ulusal yargı makamlarının söz konusu menfaatler -yani bir yandan başvuranın aile hayatına saygı hakkı; diğer yandan kamu güvenliği, düzenin korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi-

arasında denge kurduklarına karar vermiştir. Netice itibarıyla, Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

102. Hükümlülerin uluslararası nakli konusunda bilgi için, 8. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne bakınız.

3. Aile birleşimi ve bir devletin topraklarına giriş yasağı

103. Devletler, terörle mücadele kapsamında, yukarıda anılan [K2/Birleşik Krallık](#) (k.k.) davasında olduğu gibi, vatandaşlıktan çıkarma tedbirine konu olan kişiler de dâhil olmak üzere, belirli sayıda kişinin ülke topraklarına girişine yasak getirebilirler.

104. Mahkeme, [Dalea/Fransa](#) (k.k.) davasında, ulusal güvenliğe bağlı değerlendirmeler ve Fransa'ya girişinin yasaklanmasını belirleyen gerekçelerle, bir başvuranın adının Schengen dosyasına kaydedilmesi hususunda karar verme fırsatı bulmuştur.

105. Mahkeme aynı zamanda, Güvenlik Konseyi'nin terör şüphelileri ile ilgili kararının ekinde yer alan BM Yaptırımlar Komitesi'nin listesine kaydedilen bir şahsa uygulanan seyahat yasağının etkilerini de değerlendirmiştir ([Nada/İsviçre](#) [BD]). Söz konusu davada, İsviçre makamları, Mısır vatandaşı olan başvuranın, adının Taliban veya El-Kaide ile ilişkili olduğundan şüphelenilen şahıslar listesinde olması nedeniyle İsviçre'ye girişini ya da bu ülke üzerinden transit geçişini önlemek amacıyla Güvenlik Konseyi'nin çok sayıda kararı uyarınca federal karar vermiştir. Başvuran, İsviçre Kantonlarından Ticino ile çevrili olan ve İtalyan topraklarından bir göl ile ayrılan küçük bir İtalyan bölgesinde yaşamaktaydı. Başvuranın şikâyetlerinden biri, bir yandan bu bölgeden çıkmaktan ve dolayısıyla yakınlarını görmekten, diğer yandan ihtiyacı olan tıbbi tedaviyi almaktan alıkoyan bu ceza ile ilgiliydi. Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirlerin başvuranı yaklaşık altı yıl boyunca bu bölgede kalmaya zorladığı; yakınlarını ve doktorlarını görmesine engel olduğunu gözlemlemiştir. Dolayısıyla, burada, başvuranın özel ve aile hayatına saygı hakkını kullanımına bir müdahale söz konusudur. Mahkeme, Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca, Sözleşme'ye Taraf Devletlerin, organlarının tüm eylem ve ihmalkârlıklarından sorumlu olduklarını hatırlatmıştır. Mahkeme, Sözleşme ve Güvenlik Konseyi'nin kararları arasındaki ilişki ile ilgili olarak, [Al-Jedda/Birleşik Krallık](#) [BD] davasında, Güvenlik Konseyi'nin, BM üye ülkelere temel insan hakları ilkelerine aykırı yükümlülükler yüklemekle niyetinde olmadığını düşünmenin uygun olduğunu ifade ettiğini hatırlatmıştır. Ancak somut olayda, bu varsayımın, söz konusu kararın, Devletleri açıkça, listede isimleri yazılı şahısların topraklarına girmelerini veya topraklarından transit geçmelerini engellemekle yükümlü kılması nedeniyle bertaraf edildiğini de eklemiştir. Bunun yanı sıra Mahkeme, kararın, ulusal hukuk düzenine aktarılmasına ilişkin olası farklı modeller arasında seçim yapmayı üye Devletlere bıraktığını gözlemlemiştir. Dolayısıyla üye Devletler kararların uygulanması konusunda sınırlı ancak gerçek bir davranış özgürlüğüne sahiptirler. Mahkeme, başvuranın seyahat özgürlüğünü uzun süre boyunca etkileyen kısıtlamaların ilgilinin özel ve aile hayatına saygı hakkı ile izlenen meşru amaçlar arasında adil bir denge kurmadığı kanaatine varmıştır.

106. Aile birleşimi ile ilgili olarak, Göç Hakkında Tematik İçtihat Rehberi'ne ve 8. Maddeyle İlgili İçtihat Rehberi'ne¹¹ bakınız.

VI. Olağanüstü Hal Durumunda Yükümlülükleri Askıya Alma

Sözleşme'nin 15. Maddesi

“1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.”

107. Sözleşme'nin 15. maddesi, Sözleşme'ye Taraf Devletlere, istisnai durumlarda, Sözleşme ile korunan bazı hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüklerini, sınırlı ve denetimli şekilde askıya alma imkânı tanımaktadır. Mahkeme, ilk olarak [Lawless/İrlanda](#) kararında, davalı Hükümet tarafından terörle mücadele bağlamında başvuru askıya alma durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Mahkemenin daha sonrasında askıya alma konusunu incelediği davaların birçoğu terör ile ilgiliydi.

108. Mahkemenin içtihadından, “ulusun varlığını tehdit eden genel tehlike” ifadesi “nüfusun tamamının etkileyen ve Devleti oluşturan toplumun yaşam düzenine karşı bir tehdit teşkil eden istisnai ve yakın bir tehlike ya da kriz durumu” anlamına geldiğini anlaşılmaktadır ([Lawless/İrlanda \(no.3\)](#), § 28). Bu tehlike yaşanmış ya da yakın olmalıdır. Devletin yalnızca bir bölgesini etkileyen kriz “ulusun varlığını” tehdit eden bir genel tehlike oluşturabilir (bk. örneğin, [İrlanda/Birleşik Krallık](#) davasında Kuzey İrlanda ile ilgili askıya almalar, § 205, [Aksoy/Türkiye](#) davasında Türkiye'nin güneydoğusu ile ilgili askıya almalar, § 70).

109. Mahkeme, Kuzey İrlanda'daki terörün genel tehlike oluşturduğuna hükmetmiştir; zira birkaç yıldan beri bu durum, Birleşik Krallığın topraklarının bütünlüğü, [Kuzey İrlanda'nın] altı kontundaki kurumlar ve bölge sakinlerinin yaşamları için büyük ve keskin bir tehlike oluşturmaktaydı” ([İrlanda/Birleşik Krallık](#), §205 ve 212; [Brannigan ve McBride/Birleşik Krallık](#), § 48; [Marshall/Birleşik Krallık](#) (k.k.)). Mahkeme, Türkiye'nin güneydoğusundaki PKK'nın terör faaliyetleri ([Aksoy/Türkiye](#), § 70), 11 Eylül 2001 tarihinden sonra Birleşik Krallık'ta gerçekleşmesi yakın ciddi terör saldırıları tehdidi ([A. ve diğerleri/Birleşik Krallık](#)

¹¹ 8. Madde Rehberi – Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı

[BD], § 181) ve Türkiye’de 2016 yılında gerçekleşen askeri darbe teşebbüsü ([Mehmet Hasan Altan/Türkiye](#), § 91-93; [Şahin Alpay/Türkiye](#), §75-77) konularında da aynı sonuçlara varmıştır. Öte yandan, yakınlık gerekliliğinin, Devletleri, tehdidi önlemeye yönelik tedbirler almak için uygun önlemleri almadan önce felaketin yaşanmasını beklemek zorunda bırakacak kadar dar bir şekilde yorumlanmaması gerektiğini belirtmiştir ([A. ve diğerleri/Birleşik Krallık](#) [BD], § 177). Ayrıca, 2015 yılının Kasım ayında, Fransız makamlarının, Paris’te yaşanan büyük çaplı terör saldırıları sonrasında uygulanan olağanüstü hal kapsamında 15. madde uyarınca Sözleşme’yi askıya alma kararlarını Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirdiklerini belirtelim.

110. Sözleşme’nin 15. maddesinin uygulanmasına ilişkin özel koşullar için, 15. Madde: Olağanüstü Hal Durumunda Yükümlülükleri Askıya Almayla İlgili İçtihat Rehberi’ne¹² bakınız.

¹² [15. Madde Rehberi: Olağanüstü Hal Durumunda Yükümlülükleri Askıya Alma](#)

Atıfta Bulunulan Davalar Dizini

Mevcut rehberde anılan içtihatlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen karar ve hükümler ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (“Komisyon”) karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Dava adının ardından belirtilen özel bir ifade bulunmaksızın yapılan atıf, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir kararla ilgilidir. “(k.k.)” ifadesi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verilen bir kararına atıf yapmaktadır ve “[BD]” ifadesi ise, davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir.

Mevcut güncelleme tarihinde, Sözleşme’nin 44. maddesi anlamında “kesinleşmiş” olmayan Daire kararları, aşağıda yer alan listede yıldız işaretiyle (*) belirtilmektedir. Sözleşme’nin 44. maddesinin 2. fıkrası aşağıdaki gibidir: “a) Tarafların davanın Büyük Daireye gönderilmesini talep etmeyeceklerini belirtmeleri halinde veya b) karar tarihinden üç ay sonra, davanın Büyük Daireye gönderilmesinin talep edilmemesi durumunda veya c) Büyük Daire Kurulunun Sözleşme’nin 43. maddesi uyarınca dile getirilen davanın gönderilmesi talebini reddetmesi halinde bir Dairenin kararı kesinleşmektedir”. Şayet Büyük Daire Kurulu davanın gönderilmesi talebini kabul ederse, Daire kararı hükümsüz olmaktadır ve Büyük Daire daha sonra kesinleşmiş bir karar verecektir.

Rehber’in elektronik versiyonunda atıf yapılan davaların hiperlinkleri, Mahkeme içtihatlarına (Büyük Daire, Daire ve Komite tarafından verilen karar ve hükümler, bildirilen davalar, istişari görüşler ve içtihatlarla ilişkin bilgi notundan alıntı yapılan hukuki özetler), Komisyon içtihatlarına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişimi sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirilmektedir. Komisyonun bazı kararları, HUDOC veri tabanında yer almamaktadır ve yalnızca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Yıllığı’nın ilgili cildinin basılı versiyonunda mevcuttur.

Mahkeme, karar ve hükümlerini, iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca dillerinde vermektedir. HUDOC veri tabanı aynı zamanda, Mahkemenin bazı önemli davalarına ilişkin otuzdan fazla dilde yapılmış gayri resmi çevirilerine erişmeye de imkân sağlamaktadır. Ayrıca, söz konusu veri tabanı, üçüncü kişiler tarafından elektronik ortamda sunulan yüz kadar içtihat derlemesine ulaşmayı sağlayan bağlantıları içermektedir.

—A—

[A. ve diğerleri / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 3455/05, AİHM 2009
[Abdullah Yılmaz / Türkiye](#), No. 21899/02, 17 Haziran 2008
[Aboufadda / Fransa](#) (k.k.), No. 28457/10, 4 Kasım 2014
[Abu Zubaydah / Litvanya](#), No. 46454/11, 31 Mayıs 2018
[Akkoc / Türkiye](#), No. 22947/93 ve 22948/93, AİHM 2000-X
[Akkum ve diğerleri / Türkiye](#), No. 21894/93, AİHM 2005-II (özetler)
[Aksoy / Türkiye](#), 18 Aralık 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-VI
[Al Nashiri / Polonya](#), No. 28761/11, 24 Temmuz 2014
[Al-Dulimi ve Montana Management Inc. / İsviçre](#), No. 5809/08, 26 Kasım 2013
[Al-Jedda / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 27021/08, AİHM 2011
[Al-Khawaja ve Tahery / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 26766/05 ve 22228/06, AİHM 2011
[Al-Skeini ve diğerleri / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 55721/07, AİHM 2011
[Allan / Birleşik Krallık](#), No. 48539/99, AİHM 2002-IX
[Altunok / Türkiye](#), No. 31610/08, 29 Kasım 2011
[Amann / İsviçre](#) [BD], No. 27798/95, AİHM 2000-II
[Animal Defenders International / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 48876/08, AİHM 2013 (özetler)
[Aquilina / Malta](#) [BD], No. 25642/94, AİHM 1999-III
[Armani Da Silva / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 5878/08, 30 Mart 2016
[Assanidzé / Gürcistan](#) [BD], No. 71503/01, AİHM 2004-II

—B—

[B. ve P. / Birleşik Krallık](#), No. 36337/97 ve 35974/97, AİHM 2001-III
[Bărbulescu / Romanya](#) [BD], No. 61496/08, 5 Eylül 2017 (özetler)
[Beghal / Birleşik Krallık](#), No. 4755/16, 28 Şubat 2019
[Belachev / Rusya](#), No. 28617/03, 4 Aralık 2008
[Beuze / Belçika](#) [BD], No. 71409/10, 9 Kasım 2018
[Boujlifa / Fransa](#), 21 Ekim 1997, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1997-VI
[Bouyid / Belçika](#) [BD], No. 23380/09, AİHM 2015
[Brannigan ve McBride / Birleşik Krallık](#), 26 Mayıs 1993, A serisi No. 258-B
[Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova / Portekiz](#), No. 69436/10, 1 Aralık 2015
[Brogan ve diğerleri / Birleşik Krallık](#), 29 Kasım 1988, A serisi No. 145-B
[Bubbins / Birleşik Krallık](#), No. 50196/99, AİHM 2005-II (özetler)
[Buzadji / Moldova Cumhuriyeti](#) [BD], No. 23755/07, 5 Temmuz 2016
[Bykov / Rusya](#) [BD], No. 4378/02, 10 Mart 2009

—C—

[Çakmak / Türkiye](#) (k.k.), No. 58223/10, 19 Şubat 2013

[Cangöz ve diğerleri / Türkiye](#), No. 7469/06, 26 Nisan 2016
[Chamaiev ve diğerleri / Gürcistan ve Rusya](#), No. 36378/02, AİHM 2005-III
[Chaushev ve diğerleri / Rusya](#), No. 37037/03 ve diğer 2, 25 Ekim 2016
[Çiçek / Türkiye](#) (k.k.), No. 72774/10, 3 Mart 2015
[Copland / Birleşik Krallık](#), No. 62617/00, AİHM 2007-I

—D—

[Dalea / Fransa](#) (k.k.), No. 964/07, 2 Şubat 2010
[De Jong, Baljve ve Van den Brink / Hollanda](#), 22 Mayıs 1984, A serisi No. 77
[De Tommaso / İtalya](#) [BD], No. 43395/09, 23 Şubat 2017
[Del Río Prada / İspanya](#) [BD], No. 42750/09, AİHM 2013
[Doorson / Hollanda](#), 26 Mart 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-II
[Dujardin ve diğerleri / Fransa](#) (k.k.), No. 16734/90, 2 Eylül 1991

—E—

[El Ghatet / İsviçre](#), No. 56971/10, 8 Kasım 2016
[El Haski / Belçika](#), No. 649/08, 25 Eylül 2012
[El-Masri / Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti](#) [BD], No. 39630/09, AİHM 2012
[Ergi / Türkiye](#), 28 Temmuz 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-IV

—F—

[Fey / Avusturya](#), 24 Şubat 1993, A serisi No. 255-A
[Finogenov ve diğerleri / Rusya](#), No. 18299/03 ve 27311/03, AİHM 2011 (özetler)
[Fox, Campbell ve Hartley/Birleşik Krallık](#), 30 Ağustos 1990, A serisi No. 182
[Fraile Iturralde/İspanya](#) (k.k.), No. 66498/17, 7 Mayıs 2019

—G—

[G.I.E.M. S.R.L. ve diğerleri / İtalya](#) [BD], No.1828/06 ve diğer 2, 28 Haziran 2018
[Gafgen / Almanya](#) [BD], No. 22978/05, AİHM 2010
[Galip Doğru / Türkiye](#), No. 36001/06, 28 Nisan 2015
[Gillan ve Quinton / Birleşik Krallık](#), No. 4158/05, AİHM 2010 (özetler)
[Giuliani ve Gaggio / İtalya](#) [BD], No. 23458/02, AİHM 2011 (özetler)
[Gochev / Bulgaristan](#), No. 34383/03, 26 Kasım 2009
[Gözel ve Özer / Türkiye](#), No. 43453/04 ve 31098/05, 6 Temmuz 2010
[Grifhorst / Fransa](#), No. 28336/02, 26 Şubat 2009
[Guimon / Fransa](#), No. 48798/14, 11 Nisan 2019
[Gülbahar Özer ve Yusuf Özer / Türkiye](#), No. 64406/09, 29 Mayıs 2018
[Güleç / Türkiye](#), 27 Temmuz 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi*1998-IV
[Güler ve Uğur / Türkiye](#), No. 31706/10 ve 33088/10, 2 Aralık 2014

[Guzzardi / İtalya](#), 6 Kasım 1980, A serisi No. 39

—H—

[Halford / Birleşik Krallık](#), 25 Haziran 1997, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-III*

[Haroutyounian / Ermenistan](#), No. 36549/03, AİHM 2007-III

[Heglas / Çek Cumhuriyeti](#), No. 5935/02, 1 Mart 2007

[Herri Batasuna ve Batasuna / İspanya](#), No. 25803/04 ve 25817/04, AİHM 2009

[Huohvanainen / Finlandiya](#), No. 57389/00, 13 Mart 2007

[Husayn \(AbuZubaydah\) / Polonya](#), No. 7511/13, 24 Temmuz 2014

—I—

[I.A.A. ve diğerleri / Birleşik Krallık](#) (k.k.), No. 25960/13, 8 Mart 2016

[İbrahim ve diğerleri / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 50541/08 ve diğer 3, 13 Eylül 2016

[İdalov / Rusya](#) [BD], No. 5826/03, 22 Mayıs 2012

[İlvemiş / Türkiye](#), No. 29871/96, AİHM 2005-XII

[İlnseher / Almanya](#) [BD], No. 10211/12 ve 27505/14, 4 Aralık 2018

[İncal / Türkiye](#), 9 Haziran 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-IV*

[İpek ve diğerleri / Türkiye](#), No.17019/02 ve 30070/02, 3 Şubat 2009

[İrlanda / Birleşik Krallık](#), 18Ocak1978, A serisi No. 25

[İssa ve diğerleri / Türkiye](#), No. 31821/96, 16 Kasım 2004

—J —

[Jalloh / Almanya](#), No. 54810/00, AİHM 2006-IX

[Jaloud / Hollanda](#) [BD], No. 47708/08, AİHM 2014

[Janowiec ve diğerleri / Rusya](#) [BD], No. 55508/07 ve 29520/09, AİHM 2013

[Jasper / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 27052/95, 16 Şubat 2000

[Jécius / Litvanya](#), No. 34578/97, AİHM 2000-IX

[Jeunesse / Hollanda](#) [BD], No. 12738/10, 3 Ekim 2014

[Jorgic / Almanya](#), No. 74613/01, AİHM 2007-III

—K—

[K2 / Birleşik Krallık](#) (k.k.), No. 42387/13, 7 Şubat 2017

[Kafkaris / Kıbrıs](#) [BD], No. 21906/04, AİHM 2008

[Kakoulli / Türkiye](#), No. 38595/97, 22 Kasım2005

[Kennedy / Birleşik Krallık](#), No. 26839/05, 18 Mayıs 2010

[Kireçtepe ve diğerleri / Türkiye](#) (k.k.), No. 59194/10, 7 Şubat 2012

[Klass ve diğerleri / Almanya](#), 6 Eylül 1978, A serisi No. 28

[Khmel / Rusya](#), No. 20383/04, 12 Aralık 2013

[Khodorkovskiy ve Lebedev / Rusya](#), No. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013

[Khoroshenko / Rusya](#) [BD], No. 41418/04, AİHM 2015
[Kokkinakis / Yunanistan](#), 25 Mayıs 1993, A serisi No. 260-A
[Krestovskiy / Rusya](#), No. 14040/03, 28 Ekim 2010
[Kudla / Polonya](#) [BD], No. 30210/96, AİHM 2000-XI
[Kurt / Türkiye](#), 25 Mayıs 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-III

—L—

[Labaca Larrea ve diğerleri / Fransa](#), (k.k.) No. 56710/13, 56727/13 ve 57412/13, 7 Şubat 2017
[Lavents / Letonya](#), No. 58442/00, 28 Kasım 2002
[Lawless / İrlanda \(No. 1\)](#), 14 Kasım 1960, A serisi No. 1
[Lawless / İrlanda \(No. 3\)](#), 1 Temmuz 1961, A serisi No. 3
[Leroy / Fransa](#), No. 36109/03, 2 Ekim 2008

—M—

[M.S.S. / Belçika ve Yunanistan](#) [BD], No. 30696/09, AİHM 2011
[Makaratzis / Yunanistan](#) [BD], No. 50385/99, AİHM 2004-XI
[Mansuroğlu / Türkiye](#), No. 43443/98, 26 Şubat 2008
[Martinie / Fransa](#) [BD], No. 58675/00, AİHM 2006-VI
[Marthall / Birleşik Krallık](#) (k.k.), No. 41571/98, 10 Temmuz 2001
[McCann ve diğerleri / Birleşik Krallık](#), 27 Eylül 1995, A serisi No. 324
[McKay / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 543/03, AİHM 2006-X
[McKeown / Birleşik Krallık](#), No. 6684/05, 11 Ocak 2011
[McKerr / Birleşik Krallık](#) (k.k.), No. 28883/95, 4 Nisan 2000
[Medvedyev ve diğerleri / Fransa](#) [BD], No. 3394/03, AİHM 2010
[Mehmet Duman / Türkiye](#), No. 38740/09, 23 Ekim 2018
[Mehmet ve Hasan Altan / Türkiye](#), No. 13237/17, 20 Mart 2018
[Merabishvili / Gürcistan](#) [BD], No. 72508/13, 28 Kasım 2017
[Mercan / Türkiye](#) (k.k.), No. 56511/16, 8 Kasım 2016
[Mergen ve diğerleri / Türkiye](#), No. 44062/09 ve diğer 4, 31 Mayıs 2016
[Mooren / Almanya](#) [BD], No. 11364/03, 9 Temmuz 2009
[Mozer / Moldova Cumhuriyeti ve Rusya](#) [BD], No. 11138/10, 23 Şubat 2016
[Murray / Birleşik Krallık](#), 28 Ekim 1994, A serisi No. 300-A
[Mutu ve Pechstein / İsviçre](#), No. 40575/10 ve 67474/10, 2 Ekim 2018

—N—

[Nada / İsviçre](#) [BD], No. 10593/08, AİHM 2012
[Nasr ve Ghali / İtalya](#), No. 44883/09, 23 Şubat 2016

[Natchova ve diğerleri / Bulgaristan](#) [BD], No. 43577/98 ve 43579/98, AİHM 2005-VII
[Niedbaia / Polonya](#), No. 27915/95, 4 Temmuz 2000
[Nikolova / Bulgaristan](#) [BD], No. 31195/96, AİHM 1999-II

— O —

[O'Hara / Birleşik Krallık](#), No. 37555/97, AİHM 2001-X
[Öcalan / Türkiye](#) [BD], No. 46221/99, AİHM 2005-IV
[Öcalan / Türkiye](#) (No. 2), No. 24069/03 ve diğer 3, 18 Mart 2014
[Oral ve Atabay / Türkiye](#), No. 39686/02, 23 Haziran 2009
[Osman / Birleşik Krallık](#), 28 Ekim 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VIII
[Othman \(Abu Qatada\) / Birleşik Krallık](#), No. 8139/09, AİHM 2012 (özetler)
[Özkan / Türkiye](#) (k.k.), No. 15869/09, 13 Aralık 2011

— P —

[Palfreeman / Bulgaristan](#) (k.k.), No. 59779/14, 16 Mayıs 2017
[Pantea / Romanya](#), No.33343/96, AİHM 2003-VI (özetler)
[Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve diğerleri / Türkiye](#), 30 Ocak 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-I
[Paşaoğlu / Türkiye](#), No. 8932/03, 8 Temmuz 2008
[Paul ve Audrey Edwards / Birleşik Krallık](#), No. 46477/99, AİHM 2002-II
[Phillips / Birleşik Krallık](#), No. 41087/98, AİHM 2001-VII
[Piechowicz / Polonya](#), No. 20071/07, 17 Nisan 2012
[Pirozzi / Belçika](#), No. 21055/11, 17 Nisan 2018
[Pioski / Polonya](#), No. 26761/95, 12 Kasım 2002
[Polyakova ve diğerleri / Rusya](#), No. 35090/09 ve diğer 3, 7 Mart 2017
[Poyraz / Türkiye](#) (k.k.), No. 21235/11, 17 Şubat 2015

— R —

[Ramda / Fransa](#), No. 78477/11, 19 Aralık 2017
[Ramadan / Malta](#), No. 76136/12, 21 Haziran 2016
[Refah Partisi ve diğerleri / Türkiye](#) [BD], No.41340/98 ve diğer 3, AİHM 2003-II
[Riepan / Avusturya](#), No. 35115/97, AİHM 2000-XII
[Rodrigues da Silva ve Hoogkamer / Hollanda](#), No. 50435/99, AİHM 2006-I
[ROJ TV A/S / Danimarka](#) (k.k.), No. 24683/14, 17 Nisan 2018
[Rodzevillo / Ukrayna](#), No. 38771/05, 14 Ocak 2016
[Roman Zakharov / Rusya](#) [BD], No. 47143/06, AİHM 2015
[Rotaru / Romanya](#) [BD], No. 28341/95, AİHM 2000-V
[Rowe ve Davis / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 28901/95, AİHM 2000-II

—S—

- [S. ve Marper / Birleşik Krallık](#) [BD], No. 30562/04 ve 30566/04, AİHM 2008
- [S., V. ve A. / Danimarka](#) [BD], No. 35553/12 ve diğer 2, 22 Ekim 2018
- [Sabanchiyeva ve diğerleri / Rusya](#), No. 38450/05, AİHM 2013 (özetler)
- [Şahin Alpay / Türkiye](#), No. 16538/17, 20 Mart 2018
- [Salduz / Türkiye](#) [BD], No. 36391/02, AİHM 2008
- [Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy / Finlandiya](#) [BD], No. 931/13, 27 Haziran 2017
- [Schatschaschwili / Almanya](#) [BD], No. 9154/10, AİHM 2015
- [Schenk / İsviçre](#), 12 Temmuz 1988, A serisi No. 140
- [Semache / Fransa](#), No. 36083/16, 21 Haziran 2018
- [Serce / Romanya](#), No. 35049/08, 30 Haziran 2015
- [Sérvulo & Associados - Sociedade de Advogados, RL ve diğerleri / Portekiz](#), No. 27013/10, 3 Eylül 2015
- [Sher ve diğerleri / Birleşik Krallık](#), No. 5201/11, AİHM 2015 (özetler)
- [Shimovolos / Rusya](#), No. 30194/09, 21 Haziran 2011
- [Şık / Türkiye](#), No. 53413/11, 8 Temmuz 2014
- [Simeonovi / Bulgaristan](#) [BD], No. 21980/04, 12 Mayıs 2017
- [Şimşek ve diğerleri / Türkiye](#), No. 35072/97 ve 37194/97, 26 Temmuz 2005
- [Slivenko / Letonya \(k.k.\)](#) [BD], No. 48321/99, AİHM 2002-II (özetler)
- [Slivenko / Letonya](#) [BD], No. 48321/99, AİHM 2003-X
- [Solska ve Rybicka / Polonya](#), No. 30491/17 ve 31083/17, 20 Eylül 2018
- [Stephens / Malta \(No. 1\)](#), No. 11956/07, 21 Nisan 2009
- [Stomakhin / Rusya](#), No. 52273/07, 9 Mayıs 2018
- [Svinarenko ve Slyadnev / Rusya](#) [BD], No. 32541/08 ve 43441/08, AİHM 2014 (özetler)
- [Szabo ve Vissy / Macaristan](#), No. 37138/14, 12 Ocak 2016

—T—

- [Tagayeva ve diğerleri / Rusya](#), No. 26562/07 ve diğer 6, 13 Nisan 2017
- [Tanış ve diğerleri / Türkiye](#), No. 65899/01, AİHM 2005-VIII
- [Telek ve diğerleri / Türkiye](#), No. 66763/17, 66767/17 ve 15891/18 (bildirilmiş dava)
- [Timurtaş / Türkiye](#), No. 23531/94, AİHM 2000-VI

—U—

- [Üner / Hollanda](#) [BD], No. 46410/99, AİHM 2006-XII
- [Uzun / Almanya](#), No. 35623/05, AİHM 2010 (özetler)

—V—

[Vasiliciuc / Moldova Cumhuriyeti](#), No. 15944/11, 2 Mayıs 2017

[Vasyukov / Rusya](#), No. 2974/05, 5 Nisan 2011

[Vveter / Fransa](#), No. 59842/00, 31 Mayıs 2005

[Vukota-Bojic / İsviçre](#), No. 61838/10, 18 Ekim 2016

—W—

[Vasiliauskas / Litvanya](#) [BD], No. 35343/05, AİHM 2015

[Weber ve Saravia / Almanya](#) (k.k.), No. 54934/00, AİHM 2006-XI

[Wisse / Fransa](#), No. 71611/01, 20 Aralık 2005

[Wfoch / Polonya](#), No. 27785/95, AİHM 2000-XI

—Y—

[Yaşa / Türkiye](#), 2 Eylül 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VI

[Yavuz ve Yaylalı / Türkiye](#), No. 12606/11, 17 Aralık 2013

[Yüksel Erdoğan / Türkiye](#), No. 57049/00, 15 Şubat 2007

[Yüksel ve diğerleri / Türkiye](#), No. 55835/09 ve diğer 2, 31 Mayıs 2016